

ISSN: 2146-1961

Çınar, M. (2022). Dünya'da Ülke Sınırlarını Oluşturan Nehirler, *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 13(47), 386-421.

DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijoess.3070>

Makale Türü (ArticleType): Derleme Makale

DÜNYA'DA ÜLKE SINIRLARINI OLUŞTURAN NEHİRLER

Murat ÇINAR

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Karabük, Türkiye, muratcinar7633@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7436-2114

Gönderim tarihi: 29.11.2021

Kabul tarihi: 14.02.2022

Yayın tarihi: 01.03.2022

Öz

Nehirler, medeniyetlerin kurulmasına ortam hazırlayarak insanların bir araya gelip toplum olmasını sağlamıştır. Tarih boyunca insanları bir arada tutan nehirler aynı zamanda insanları ayıran doğal bir sınır olmuştur. Nehirler sahip oldukları jeoekonomik, jeostratejik ve jeopolitik önemleri nedeniyle küresel mücadelenin en önemli coğrafyalarındandır. Geçmişten bugüne etnik, din ve dil gibi etkenlerin yanında coğrafi özellikler, coğrafi keşifler ve savaşlar nedeniyle dünya çeşitli siyasi bölümlere ayrılmıştır. Bu bölünmeler çoğu zaman keyfi bir şekilde dayatılan yapay sınırlardır. Bugün dünya üzerindeki sınırların önemli bir kısmı Avrupalı sömürgecilerin kalemleri ile son yüzyılda belirlenmiştir. Bu sınırlar belirlenirken çoğunlukla nehirler doğal sınır olarak kabul edilmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından birçok yeni devlet kurulmuştur. Sömürge döneminde tek bir yönetim altında yönetilen nehir havzalarında yeni devletlerin kurulması sınıraşan veya sınır oluşturan akarsuların kullanımı ile ilgili sorunlara neden olmuştur. Günümüzde 263 nehir havzasının suları ulusal sınırları aşmaktadır. Bu su havzalarının tamamında ya da bir kısmında sınırları bulunan ülkelerin sayısı 145'tir. Bu ülkelerden 30'u ise tamamen bu havzaların sınırları içinde yer almaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık %40'ı iki veya daha fazla ülkeyi kapsayan nehir ve göl havzalarında yaşamaktadır. Ayrıca, dünya çapında yaklaşık 2 milyar insan, yaklaşık 300 sınıraşan akifer sistemini içeren yeraltı suyunu bağımlı durumdadır. 1948 yılından bu zamana kadar, 37 su havzası üzerinde şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Buna karşın aynı dönemde yaklaşık olarak 295 uluslararası su anlaşması imzalanmıştır. Bu çalışmanın amacı dünyada sınır oluşturan nehirlerin günümüzdeki mevcut durumunu araştırmaktır. Sınırlar hakkındaki ilgili literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların önemli bir kısmının kara sınırları ile ilgili olduğu görülmektedir. Yakın zamana kadar nehirlerin oluşturduğu sınırlar ile ilgili çalışmalar ihmal edilmiştir. Tarama modelinde betimsel bir araştırma olan bu çalışma ile literatüre katkıda bulunmakta amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ülke, sınırlar, nehirler, siyasi coğrafya.

RIVERS THAT FORM THE COUNTRY BOUNDARIES IN THE WORLD

ABSTRACT

Rivers prepared the environment for the establishment of civilizations and enabled people to come together and become a society. Throughout history, rivers that have kept people together have also been a natural boundary separating people. Rivers are among the most important geographies of the global struggle due to their geoeconomic, geostrategic and geopolitical importance. From past to present, the world has been divided into various political divisions due to factors such as ethnicity, religion and language, as well as geographical features, geographical discoveries and wars. These divisions are often artificial boundaries imposed arbitrarily. Today, a significant part of the borders on the world have been determined by the pens of the European colonialists in the last century. While determining these boundaries, mostly rivers were accepted as natural boundaries. After the Second World War, many new states were established. The establishment of new states in river basins that were managed under a single administration during the colonial period caused problems with the use of transboundary or border-forming streams. Today, the waters of 263 river basins cross national borders. The number of countries with borders in all or some of these watersheds is 145. 30 of these countries are completely within the borders of these basins. About 40% of the world's population lives in river and lake basins spanning two or more countries. In addition, approximately 2 billion people worldwide are dependent on groundwater, which includes approximately 300 transboundary aquifer systems. Since 1948, there have been violent conflicts over 37 watersheds. On the other hand, approximately 295 international water agreements were signed in the same period. The aim of this study is to investigate the current situation of the rivers forming the border in the world. When the relevant literature on borders is examined, it is seen that a significant part of the studies are related to land borders. Until recently, studies on the boundaries of rivers have been neglected. With this study, which is a descriptive research in the scanning model, it is aimed to contribute to the literature.

Keywords: Country, borders, rivers, political geography

GİRİŞ

Siyasi coğrafya, dünya üzerinde siyasi bölgelerin dağılışını incelemektedir. Siyasi bölgeleri belirleyende sınırlardır. Sınır kelimesinin kökeni Rumca'dır. Türkçeye "sınır ülkesi, serhat, uç" anlamına gelen σύνορος (sínoron) kelimesinden geçmiştir. İki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran çizgi, hudut veya komşu il, ilçe, köy veya kişilerin topraklarını birbirinden ayıran çizgi gibi anlamlara gelmektedir (TDK, 2021). Arapçada sınır kavramını hudut kelimesi karşılamaktadır. Arapçada hudut; kenar, sınır demek olan haddin cem'idir. Hududname ise, Osmanlı Devleti'nde, memleket sınırını tâyin (belirten) ve tahdit (sınırlayan) eden belge yerine kullanılan bir ifadedir. Savaş veyahut meydana gelen bir ihtilâf sonunda İki taraf murahhaslarınca yerinde tetkikat (inceleme) sonucunda tanzim edilen harita ve rapora verilen addır (Pakalın, 2021). Sınırlar ile ilgili kullanılan bir başka kavram ise serhattir. Serhat; Farsça "ser", Arapça "hadd" kelimelerinden türemiş sınır boyu anlamına gelen bir kavramdır (TDK, 2021). Oxford sözlüğü, sınır kavramını "iki ülkeyi veya bölgeyi ayıran çizgi; bu çizgiye yakın arazi" olarak tanımlamaktadır (Oxford, 2021). Kristof, hudut kavramının taşıdığı anlamın içe dönük olduğunu belirtmektedir. O'na göre, hudut merkezi yönetimin kontrol ettiği alanın dış hattını temsil etmektedir. Bu hat yani hudut merkeze bağlı olan kuvvetlerin gücünün ulaşabildiği menzili belirlemektedir (Kristof, 1959). Kavramların Türkçe karşılığı değerlendirildiğinde, border kavramı en yaygın şekilde kullanılan 'sınır', boundary kavramı 'hudut', frontier kavramı en yakın anlamıyla 'sınır bölgesi', territory kavramı ise bir toplumun içinde yaşadığı toprak parçasının sınırlarını temsilen 'ülke sınırı' olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte Türkçe'de günümüzde kısmen 'hudut', çoğunlukla ise 'sınır' kelimesi genel-geçer bir tanımlama olarak kullanılmaktadır (Ekmekçiöğlü, 2021).

Bugünün siyasi sınırlarının çoğu, geçmişte Avrupa imparatorlukları tarafından doğrudan veya hakemler tarafından oluşturulmuştur. Aslında, tarihsel süreçte Avrupa ülkelerinin uluslararası sınırların belirlenmesinde doğrudan etkili olduğu görülmektedir. Bugünün sınırlarının çoğu son 200 yılda oluşturulduğundan, 1750'den 1950'ye kadar olan dönemde dünyada üzerindeki Avrupa hegemonyasını yansıtmaktadırlar. Sınırların çoğu artık kabul edilebilir olsa da dünya çapında hala çok sayıda (100'den fazla) çözülmemiş sınır ve toprak anlaşmazlığı bulunmaktadır (Brunet, 2015). İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon sınırları "Modern savaş ve barış, uluslar için ölüm kalım gibi konuların asılı kaldığı jiletin ucu"na benzetmektedir (Curzon K. , 1907).

Sınır araştırmalarının yakın tarihine bakıldığında, disiplinler arası özelliği hemen göze çarpmaktadır. Orta ve Doğu Avrupa'da sosyalizmin çöküşünün ardından, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, sosyoloji, antropoloji, tarih ve coğrafya dahil olmak üzere çeşitli akademik disiplinlerde sınırlara ilgi önemli ölçüde artmıştır. Sınırlar ve özellikle uluslararası sınırlar, uzun zamandır siyasi coğrafyada öne çıkan bir tema olmuştur (Newman & Paasi, 1998). Fiziksel sınırların bölgesel kimliği tanımlamada oynadığı rol, sınır araştırmalarında önemli bir temadır. Giderek artan sayıda siyasi coğrafyacı, sınırları yerdeki çizgiler olarak değil, daha çok 'biz ve onlar' arasındaki sosyal olarak inşa edilmiş ayrımlar olarak analiz etmektedirler (Berg, 2000). Diğerleri, 'sınırlama' süreçleriyle, özellikle de sınırların sosyal terimlerle nasıl oluşturulduğuyla giderek daha fazla ilgilenmektedir (Newman, 2006).

Sınır araştırmalarının Rönensans'ını yönlendiren Şey, küreselleŐmenin etkileri ve 1989'dan sonra "statik Batı-Doğu ikiliğinin" sona ermesidir (Paasi, 1999). 1990'ların başında Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, Demir Perde'nin mirası kıtayı ve insanlarını bölmeye devam etmiştir. Özellikle Almanya'da tarihsel olarak motive edilmiş Őüpheler, İkinci Dünya Savaş'ına kadar uzanmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın ideolojik bölünmeleri de önemli bir iz bırakmıştır. Batılı ülkeler ile eski komünist bloğun üyeleri arasındaki yaşam standartlarındaki büyük uçurum, karşılıklı güvensizliğe dayanmıştır. Kuruluşundan sonra birçok yeni Orta ve Doğu Avrupa devleti, daha zengin Batılı devletlerin ekonomik hakimiyeti ve batıya olası bir beyin göcü konusunda endişe duymuştur (EUI, 1999). KüreselleŐme perspektifinden bakıldığında sınırlar artan geçirgenliğe sahiptir. Fikirler, mallar, insanlar ve sermaye sınırlar arasında her zamankinden daha kolay hareket etmektedir. Ohmae'ye göre; devlet sınırları ve devletin kendisinin anlamsız hale geldiği, pazaryerlerinin egemen olduğu bir dünyaya yer açmak için geri çekildiği "sınırsız dünyası"dır (Ohmae, 1994). Bierce, sınır kavramını "Siyasi coğrafyada, iki ulus arasındaki, birinin hayali haklarını diğerinin hayali haklarından ayıran hayali bir çizgi" olarak tanımlamaktadır (Bierce , 1999).

Geçmişten bugüne etnik, din ve dil gibi etkenler kadar coğrafi yapının sahip olduğu özellikler, siyasi otorite, keşifler ve fetihler nedeniyle dünya belirli parçalara bölünerek bağımsız devletler ve siyasi oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bu oluşumlar kimi zaman keyfi Şekilde dayatılan yapay sınırlardır. Antik dönemlerde, kötü sınır olarak kullanılan kavram ile anlatılmak istenilen düşman askerlerinin kolaylıkla işgal edebileceği ve yakıp yıkarak emellerini gerçekleştirebilecekleri sınırlardır (Guo, 2015). Williams sınırlar için "Sınırlar, bizi korumak için tasarlanmış, tezahür ettirilmif korkulardır. Koruma istemiyorum, özgürlük istiyorum." demiştir (Williams, 2016). Sınırlar ile ilgili yapmış olduğu çalışmada Vila (2003) "tarih en iyi sınırdaki gözlenebilir" ifadesini kullanarak sınırların tarihsel süreçteki öneminden bahsetmiştir. Sınırlar tarih boyunca değişmiş ve farklı isimlerdeki devletlerin egemenlik alanlarını belirlemiştir. Dünyada coğrafi görünüm sınırlar kadar hızlı değişmemektedir.

Sınırlar, siyasi coğrafya geleneğinde önemli bir konu oluşturmuştur. Uluslararası siyasi sınırlar, siyaset ve coğrafya arasındaki geniş ölçekli bağlantının en açık tezahürlerinden birini sağladığından, tipik olarak devlet ölçeğinde analiz edilmiştir. 1990'lar, çeşitli akademik alanlarda sınırlara yeniden ilgi duymaya tanık olmuştur (Schlesinger, 1991). Bölgesel dönüşüm küresel ölçekte ve Doğu Avrupa'daki ve başka yerlerdeki bölgelerin kurumsuzlaştırılması, bir kez daha sınırlar ve bölgesel kimliklerle ilgili soruları gündeme getirmiştir. Bu ilgi, kendisini çeşitli, bazen çelişkili Őekillerde göstermiştir. Bir yandan milliyetçiliğin yükselişi, sınırların anlamlarına yeni bir ilgi yaratmıştır. İçinde çağdaş tartışmalar, ulusal kimlik, ulus-devletin kültürel anayasası için bir slogan haline gelmiştir (Billig, 1995).

Bir sınır coğrafi bölgeleri ayıran bir gerçek veya suni çizgidir. Sınırlar siyasi sınırlardır. Ülkeleri, eyaletleri, illeri, ilçeleri, Şehirleri ve kasabaları ayırırlar. Bir sınır, belirli bir yönetim organının kontrol ettiği alanı gösterir. Devletler, kendi sınırları dahilinde yasalarını uygulayabilir. Sınırlar zamanla değişebilir. Bazen bir bölgedeki insanlar Şiddet yoluyla başka bir bölgeyi ele geçirebilir veyahut farklı dönemlerde ülkeler arasında arazi takas edilebilir veya barışçıl bir Şekilde satılabilir. Ancak sınırlar çoğu zaman, bir savaştan

sonra toprakların uluslararası anlaşmalar yoluyla belirlenmesi sonucu çizilmektedir (National Geographic, 2021). Dünyadaki sınırların tarihsel geçmişine bakıldığında önemli bir kısmının son yüzyılda belirlendiği özellikle Soğuk Savaş sonrasında birçok ülkenin bağımsızlığını ilan etmesi ile sınırlar haritalarda yeniden çizilmiştir. Sınırlar, çoğu zaman kanlı savaşlar sonrasında milyonlarca insanın cesedi ve mezar taşları ile belirlenmiştir. Bu durum ile ilgili Fransız astronot Thomas Pesquet uzaydan dünyaya bakarken "Sınır yok. Fransa'nın nerede bittiğini ve Almanya'nın nerede başladığını anlamak imkânsız. Sadece, çok güçlü bir şekilde, hepimizin aynı sorunları ne kadar paylaştığımızın, hepimizin aynı olduğumuzun farkına varıyorsunuz. Buraya gelip bir şeylerin basitliğini anlamak için bu teknoloji gerekiyor. Buradan sınırları, savaşları ve nefreti anlamak gerçekten zor." şeklinde konuşmuştur (Henley, 2021). Savaşlar ve sonrasında yapılan anlaşmalar sınırların belirlenmesinde önemlidir. Tarih, savaşlarla belirlenen sınırların örnekleri ile doludur. Mannes sınırlar ile ilgili " Yabancılar tarafından sakin, yargılayıcı bir kalemle insanların kalplerine sınırlar çizilir ve sınırlar kanadığında korkuyla haritadaki mürekkebin kırmızıya dönmesini izleriz." demektedir (Mannes, 2021).

Devlet sınırları, siyasi coğrafya geleneğinde önemli bir konu oluşturmuştur. Uluslararası sınırlar, siyaset ve coğrafya arasındaki geniş ölçekli bağlantının belki de en açık tezahürünü sağladığından, sınır analizi uluslararası ölçeğe odaklanmıştır. Yakın tarihimiz hem coğrafya içinde hem de daha geniş sosyal teori alanında sınırlara olan ilginin yenilenmesine tanık olmuştur. Coğrafyacılar sınır kavramlarını diğer sosyal teorik yapılar içine yerleştirmeye çalışırken, diğer sosyal bilimciler kişisel, grup ve ulusal sınırlar ve kimlikleri anlamalarında mekânın ve bazı durumlarda bölgenin rolünü anlamaya çalışmışlardır (Newman & Paasi, 1998).

Sınırlar, genel olarak devletin ülkesel egemenliğinin çizgisel bir sınırı olarak tanımlanmış ve devletin kapsamı ve gücünün bir göstergesi olarak kabul görmüştür. Bu sebeple geleneksel literatürde sınır kavramı iktidar, devlet ve ülke ile ilişkili bir biçimde ele alınmıştır. Bu dönem akademik tartışmalar genel olarak sınırın suniliği veya doğallığı, tanımı ve işlevleri üzerinde yoğunlaşmıştır (Karine, Heyman, & Schendel, 2014). Geleneksel devletlere özgü olan bölgesellik ile modern ulus-devletlere özgü sınırları birbirinden ayırmak gereklidir. Geleneksel devletlerin sınırları çöl, deniz, sıradağ, bataklık, nehir, orman gibi doğal unsurlarla belirlenirken, modern ulus-devletlerin sınırları ise coğrafi olarak kesin çizgilerle çizilmiştir. Bu sınırlar, üzerindeki devlet egemenliğini belirlemek üzere çizilen sınırlara sahiptir (Giddens, 2008).

Coğrafyacılar ve siyaset uzmanları uzun zaman sınırları karmaşık, sabit, belirli çizgilerle dünyayı birimlere ayıran ve genellikle çatışmaların nedeni olan somut unsurlar olarak görmüşlerdir. Bu nedenle coğrafyacılar sınırların yapısını, organizasyonunu ve sosyal yaşamı şekillendirmesini, mülkiyet ve güç açısından uzun süre incelememiştir. Buna karşın sınırlar, şekillerine ve yeryüzü özelliklerine göre sınıflandırılmıştır (Paasi, 1998). Sınırların oluşmasına yol açan iki olgudan birincisi, geçmişte sıklıkla görülmekle birlikte 21. Yüzyıl'da nadiren karşılaşılan bir olgu olarak siyasi ya da askeri güçlerin erişebilme ve etkileyebilme yeteneğinin sınırları belirlemesidir. Yani, egemenlik sahibinin gücünün yettiği son yer sınır olarak belirlenmektedir. İkincisi, iki farklı siyasi ya da askeri gücün birbiriyle mücadelesinin sonucunun sınırları belirlemesidir (Guo, 2015).

Sınırları çalışan en eski disiplin olarak değerlendirilen coğrafya disiplini açısından, sınırların belirlenmesi ve sorunlarının çözümü iki temel kolu olan fiziki ve beşerî alt disiplinlerinin ana çalışma alanını oluşturmaktadır. Bu nedenle, coğrafyacılar tarih boyunca politik sınırlar ile ilgili çalışmalarda öncü rolünü oynamış, sınır çalışmaları alanında kuramsal mirasın büyük bir kısmı coğrafya disiplininin çalışmalarından gelmiştir. Bunun yanında, savaşların tarihinden oluşan insanlık tarihinde savaşların çoğunluğu en azından amaçlardan birisi olarak sınır değişikliği ile sonuçlanmıştır. Sınır değişikliği ile ilgili iddiaları meşrulaştırmak için hükümetlerin ve politikacıların genellikle mantıklı ve tutarlı bir açıklamaya duyduğu ihtiyacı karşılamak üzere coğrafyacılar yeri doldurulamaz bir nitelik taşımaktadır (Ekmekçioğlu, 2021).

Sömürge sınırlarının oluşturulduğu dönemde, (18. yüzyılın ortalarında Amerika'nın, 19. yüzyılın sonlarında Afrika ve Asya'nın sömürgeleştirilmesi) nehirler sınır olarak yaygın şekilde kullanılmıştır. Nehirler genellikle Avrupalı kaşifler tarafından sınır olarak haritalanan ilk ve genellikle tek özelliktir. Ancak, bu tercihin sebebi nehirlerin sahip olduğu savunma yetenekleri ilgili değildir (Jones, 1945). Avrupa'daki diplomatlar iddia edilen sömürge bölgelerinin tahsisini müzakere ettiğinde, bu bölgeler hakkındaki coğrafi bilgiler genellikle yalnızca şüpheli kalitede küçük ölçekli haritalardan elde edildi. Bazen bu haritalardaki tek belirgin (ve belki de en doğru şekilde tasvir edilmiş olarak algılanan) fiziksel özellik nehirlerdi (Donaldson, 2009).

Siyasi sınırlar oluşturulurken genellikle nehirler, dağ sıraları veya yamaçları takip eden fizyografik sınırlar dikkate alınmıştır. Bu sınırlara 'doğal sınırlar' denilmektedir. Bu sınırlar özellikle kabul edilebilir kriterler gibi görünmektedir, çünkü bu tür belirgin fiziksel özellikler genellikle kültürel olarak farklı alanları da ayırmaktadır (Biger, 2008). "Doğal" sınırlar teorisi, bölgesel genişlemeyi haklı çıkarmak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Ulusal toprakların belirli doğal sınırlara genişletilmesinin resmi dış politika doktrininin ve ulusal fikrin bir parçası haline geldiği pek çok örnek bilinmektedir. Örneğin, 20. yüzyılın başlarında, yakın zamanda birleşik olan tek İtalyan devleti, kuzey sınırını ana Alp havzasına kaydırmıştır. Hırvatistan'da, Yugoslavya'nın çöküşünden sonra, devletin tarihi sınırının Drina nehri üzerinde olduğu fikri bir kez daha kabul görmüş ve Bosna-Hersek'in Hırvatistan'a bağlanması düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kolosov, 2015).

Sınırların oluşturulduğu ilk zamanlarda, görsel olarak tanınabildikleri ve dış saldırganlığa karşı savunmaları kolay kabul edildikleri için fizyografik özellikler kullanılmıştır. Bununla birlikte, bu tür fizyografik özelliklere dayanan sınır çizgilerinin çoğu devletler arasında büyük zorluklar yaratmıştır. Çünkü, nehirlerin rotaları değişebilir. Bu değişimle beraber nehrin genişliği, derinliği ve uzunluğunda değişiklikler yaşanabilmektedir. Bu da sınırın bir nehrin kıyılarından biri boyunca mı ?, ana navigasyon kanalı boyunca mı ?, su yüzeyinin ortanca çizgisi boyunca mı? yoksa kurulduğu sırada başka bir yerde mi olması gerektiği konusunda sayısız anlaşmazlığa neden olmuştur. Bu duruma, ABD ile Meksika arasındaki Rio Grande nehri boyunca kurulan ve zaman içinde değişen ve iki ülke arasında 100 yıllık bir anlaşmazlığa neden olan nehir sınırı örnek verilebilir (Biger, 2008).

263 nehir havzasının ulusal sınırları aştığını ve bu tür su kütlelerinin, toprakları kısmen veya tamamen sınıraşan bir su havzası içinde bulunan 145 ülke için benzersiz zorluklar yarattığını belirtmek, sınıraşan su literatüründe popüler bir uygulama haline gelmiştir (Thomas K. , 2017). Dünya nüfusunun yaklaşık %40'ı iki veya daha fazla

ülkeyi kapsayan nehir ve göl havzalarında yaşıyor ve belki daha da önemlisi, %90'dan fazlası aynı havzaları paylaşan ülkelerde yaşamaktadır. Mevcut 263 sınıraşan göl ve nehir havzası, Dünya kara yüzeyinin yaklaşık yarısını kaplar ve küresel tatlı su akışının tahmini %60'ını oluşturmaktadır. Toplam 145 devletin bu tür havzalarda toprağı bulunmaktadır ve 30 ülke ise tamamen bu havzaların sınırları içindedir. Ayrıca, dünya çapında yaklaşık 2 milyar insan, yaklaşık 300 sınıraşan akifer sistemini içeren yeraltı suyuna bağımlı durumdadır (UN Water, 2008).

Su kalitesi düştükçe veya mevcut miktarın zamanla artan talepleri karşılaması gerektiğinden, su kullanıcıları arasındaki rekabet yoğunlaşmaktadır. Bu, hiçbir yerde siyasi sınırları aşan nehir havzalarında olduğu kadar istikrarsızlaştırıcı değildir. Ancak deneyimler, birçok durumda su paylaşımı ihtiyacının açık bir çatışmaya yol açmak yerine beklenmedik bir iş birliğine yol açabileceğini, sorunların karmaşıklığına rağmen anlaşmazlıkların diplomatik olarak ele alınabileceğini göstermektedir. Uluslararası su anlaşmalarının tarihi, iki Sümer şehir devleti Lagaş ve Umma'nın Dicle Nehri boyunca bir yaşanan sorunları sona erdiren bir anlaşmanın yapıldığı M.Ö. 2500'e kadar uzanmaktadır. Bu anlaşma dünyada bu konuda yapılmış ilk anlaşma olarak kabul edilmektedir. O zamandan beri, birçok su anlaşması yapılmıştır. Gıda ve Tarım Örgütü'ne göre, M.S. 805'ten bu yana uluslararası su kaynaklarıyla ilgili 3.600'den fazla anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmaların çoğunluğu navigasyon (seyrüsefer) ve sınır belirlenmesi ile ilgilidir. Geçen yüzyılda müzakere ve anlaşmaların odak noktası, denizcilikten su kaynaklarının kullanımı, geliştirilmesi, korunması ve muhafazasına doğru kaymıştır (UNDESA, 2021).

1948'den bu yana, 37 su üzerinde şiddetli çatışma vakası yaşanırken, aynı dönemde yaklaşık 295 uluslararası su anlaşması müzakere edilmiş ve imzalanmıştır. Buna, dünya çapında sınıraşan su iş birliği için yasal bir çerçeve olan ve başlangıçta yalnızca Pan-Avrupa bölgesindeki ülkelere açık olan, ancak 2003'ten beri küresel olarak sunulan UNECE Su Sözleşmesi de dahildir. Bununla birlikte, dünyanın sınıraşan nehirlerinin yaklaşık üçte ikisinin ortak bir yönetimi yoktur (UN Water, 2008).

Dünyanın su sistemleri (akiferler, göller, nehirler, büyük deniz ekosistemleri ve açık okyanus) dünya nüfusunun sosyoekonomik refahının temelini oluşturur. Bu sistemlerin çoğu iki veya daha fazla devletin ortak sınıra sahip olduğu coğrafyalardır. Dünya yüzeyinin %71'inden fazlasını kaplayan sınıraşan sular, yeraltı akiferleri, insanlığın su mirasını oluşturmaktadır (TWAP, 2016). Çoğu havza sadece iki ülke arasında paylaşılırken, bu sayının çok daha yüksek olduğu birçok havza bulunmaktadır. Dünya çapında 5 ila 8 kıyıdaş ülke arasında paylaşılan 13 havza vardır. Beş havza, (Kongo, Nijer, Nil, Ren ve Zambezi) 9 ila 11 ülke arasında paylaşılmaktadır. Dünya'da en çok sınır oluşturan ve en çok ulustan akan nehir, 18 ulusun topraklarını aşip Karadeniz'e dökülen Tuna Nehri'dir (UNDESA, 2021).

Alanyazın incelendiğinde ülkemizde nehirlerin sınır oluşturması hakkında az sayıda çalışma yapıldığı görülmüştür. Genel olarak yapılan çalışmaların sınır aşan sular ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda çoğunlukla coğrafi boyuttan ziyade hukuki boyutu ağır basmaktadır. Uluslararası literatürde sınır oluşturan nehirlerle ilgili yapılan çalışmaların daha fazla olduğu söylenebilir. Bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların bir kısmı

şunlardır; Çamyamaç (2017), “Uluslararası Hukukta Köprüler: Sınırlar ve Diğer Hususlar” adlı çalışmasında sınır oluşturan nehirler üzerinde inşa edilmiş köprülere ilişkin ortaya konulan kıstaslar çerçevesinde değerlendirmelerde bulunularak, nehirler üzerinde inşa edilmiş köprüler ele alınmıştır. Popelka ve Smith (2020), “Rivers as political borders: a new subnational geospatial dataset” adlı çalışmasında büyük nehirler tarafından belirlenen ulusal ve siyasi sınırların ilk kapsamlı coğrafi veri kümesi olan Küresel Alt Ulusal Nehir Sınırlarını (GSRB) paylaşmaktadır. Tam (2004), “A Social Contract Approach to the Formation of National Borders” adlı çalışmasında, ulusal sınırların oluşumunu aydınlatan ve dünyadaki ulusların boyutlarındaki kesitsel değişkenliği açıklayan bir ekonomik modeli araştırmıştır. Model, bir ulusun geometrisini sınırının coğrafyasıyla ilişkilendirir ve “kıyı şeridi” olan ülkelerin “karayla çevrili” ülkelere göre daha büyük olduğuna dair ampirik gözlemi paylaşmıştır. Jones (2008), “Categories, borders and boundaries” adlı çalışmasında kategorilere ve sınırlara yönelik araştırmaların çok çeşitli disiplinlerde gereksiz yere parçalandığı sonucuna varmakta ve coğrafyadaki sınır çalışmalarının genişletilmesini, her tür kategoriyle sonuçlanan sınırlayıcı süreçleri araştıran alan olarak önermektedir. Green (2012), “On the Size and Shape of African States” adlı çalışmasında Afrika kıtasındaki ülkelerin doğal ve yapay sınırların belirlenmesini araştırmıştır. Donaldson (2009), “Where rivers and boundaries meet: building the international river boundaries database” adlı çalışmasında dünya çapında nehir sınırlarının uzunlukları ve tanımları ile ilgili en kapsamlı bilgi koleksiyonunu temsil eden Uluslararası Nehir Sınırları Veritabanının (IRBD) gelişimini incelemiştir. Grainger ve Conway (2014) “Climate change and International River Boundaries: fixed points in shifting sands” adlı çalışmalarında uluslararası bir sınırın tamamını veya bir kısmını oluşturan nehirlerle ve sel ve kuraklık bağlamında bu nehirlerde (ve dolayısıyla sınırlarda) meydana gelen fiziksel değişikliklerin çatışma olasılığını nasıl etkilediğine odaklanmışlardır. Wolf ve arkadaşları (2010) “International River Basins of the World” adlı çalışmalarında uluslararası nehirlerin havza alanları, havzaları paylaşan uluslar ve 1978’den bu yana uluslararası sınırlardaki değişiklikler veya anlaşmazlıklar hakkında incelemeler yapmışlardır. Smith (2020), “Rivers of Power: How a Natural Force Raised Kingdoms, Destroyed Civilizations, and Shapes Our World” adlı çalışmasında nehirlerin medeniyetimizi nasıl ve neden bu kadar derinden etkilediğini ortaya koymuş ve bu arteriyel gücün insanlığın geleceği için taşıdığı önemi incelemiştir.

Coğrafya biliminin sınırlar hakkındaki ilgili literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların önemli bir kısmının kara sınırları ve komşu bölgeler ile ilgili olduğu görülmektedir. Yakın zamana kadar nehirlerin oluşturduğu sınırlar ile ilgili çalışmalar ihmal edilmiştir. Bu çalışmanın amacı dünyada sınır oluşturan nehirlerin günümüzdeki mevcut durumunu araştırmak ve literatüre katkıda bulunmaktır.

YÖNTEM

“Dünya’da Ülke Sınırlarını Oluşturan Nehirler” adlı çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden olan literatür taraması temelinde kurgulanmıştır. Literatür taraması yapılırken konunun inter-disipliner niteliği göz önünde bulundurulmuştur. Bu nedenle farklı disiplinlerden de yararlanılmıştır. Çalışmada, ele alınan kavramın tarihsel süreçte geçirdiği teorik gelişim üzerinde durulmuştur. Teorik bölüm hazırlanırken coğrafi özellikler temel alınmış ve diğer alanlara ait çalışmalardan da faydalanılmıştır. Çalışmanın hazırlanmasında coğrafi bir kavram olan sınır ve nehir kavramları mutlak olarak göz önüne alınmış ve konunun sınırlılığı “nehir ve sınır kavramları

dışına çıkmamak” olarak belirlenmiştir. Çalışmada hazırlanan plan doğrultusunda ihtiyaç duyulacak bilgiler ortaya konulmuştur. Daha sonra bu bilgileri içeren kaynaklar araştırılmıştır. Çalışmada ağırlıklı olarak bilimsel dergilerde yayınlanan makaleler, kitaplar, konferans bildirimleri, tezler, farklı kurumlar tarafından yayınlanmış raporlar ve akademik anlamda çalışmaya katkı sağlayacak web sitelerindeki bilimsel kaynaklar kullanılmıştır. Çalışmada farklı kaynaklardan elde edilen bilgilerle nehirlerin oluşturmuş olduğu sınırlar hakkında tablolar hazırlanmıştır. Ayrıca coğrafi yaklaşımın bir gereği olarak söz konusu nehirlerin oluşturduğu sınırlandırmalar haritalama yöntemiyle görselleştirilmiştir. Bu bağlamda hem alanyazında yapılmış benzer çalışmalar incelenmiş hem de uluslararası kuruluşların yayınlamış olduğu verilerden yararlanılmıştır. Çalışmada haritalar hazırlanırken Popelka ve Smith (2020) tarafından hazırlanan veritabanı kullanılmıştır. Ülkelerin siyasi sınırları ile nehirler arasındaki kesişme noktaları belirlenerek haritalar hazırlanmıştır. Elde edilen veriler araştırmanın amacına uygun bir şekilde düzenlenerek tablo ve haritalara dönüştürülmüştür. Çalışmada harita ve tablolarla mevcut durum yorumlanmıştır.

BULGULAR

Nehir Sınırlandırmasında Kullanılan Metotlar

Sınır teşkil eden nehirlerde çeşitli sınırlandırma metotları kullanılmakla birlikte, en yaygın olan olarak kullanılan metotlar talveg ve orta hat metotlarıdır. Sınır oluşturan nehirlerde kullanılan diğer metotlar ise “düz esas hatlar”, “tek kıyı” ve “kondominyum” metotlarıdır (Çamyamaç, 2017).

Nehirler sınır olarak belirlenirken kimi zaman nehir kıyıları esas alınırken çoğu zaman talveg çizgisi dikkate alınmaktadır. Talveg; Bir akarsu yatağının, en derin noktalarının birleştirilmesi ile oluşturulan kuramsal çizgidir. Talveg çizgisi denilen bu çizgi akarsuların yaptıkları menderes devinimleri nedeniyle, yatağın tam ortasından, yani yatağın her iki kıyısından eşit uzaklıktan geçmez. Akarsular, göller ve boğazlar şayet ulaştırmaya uygun değillerse bunlar üzerinde komşu ülkelerin sınırları, orta çizgi denilen bir hattın geçirilir. Bu çizgi her iki ülke kıyılarından eşit uzaklıkta olur (Doğanay, 2017). Talveg, bir vadinin en alçak noktalarını birleştiren bir harita üzerinde çizilen bir çizgidir. Uluslararası hukukta, devletler arasında bir sınır çizgisi olarak hizmet eden talveg bir su yolunun ana gezilebilir kanalının ortasıdır (Dictionary, 2021). Talveg ilkesi (talveg doktrini veya talveg kuralı olarak da bilinir), iki siyasi varlık arasındaki sınırın bir su yolu olduğu belirtilirse, daha fazla açıklama yapılmadan (örneğin, bir medyan çizgi, sağ kıyı, doğu kıyısı, düşük gelgit çizgisi... vb.) yasal ilke olarak kabul edilir. Sınır, bu su yolunun talvegini takip eder. Özellikle, sınır, su yolunun ana gezilebilir kanalının merkezini takip eder (ki bu muhtemelen en derin kısımdır). Bir nehirde birden fazla gezilebilir kanal varsa, esas olarak aşağı akış yolculuğu için kullanılan (muhtemelen en güçlü akıma sahip olan) kanal kullanılır (Cukwurah, 1967). Westlake'e göre talveg "Bir nehir iki devlet arasındaki sınırı oluşturduğunda, gerçek sınır çizgisinin, kelimenin tam anlamıyla 'iniş yolu' anlamına gelen Almanca bir kelime olan thalweg olduğunu söylemek alışılmış bir durumdur; bu, yine en güçlü akıntı olan dereden aşağı inen teknelerin izlediği rotadır. Vadi anlamında Thal, thalweg'e sadece dolaylı olarak girer. Sözcüğün doğrudan kökeni, Fransızcadaki amont (yukarı akış) ve aval (akıntı yönünde) gibi bir dere üzerindeki yukarı ve aşağı yönleri ifade etmek için berg ve thal'ın kullanımında yatmaktadır." 19. yüzyılın

başlarından bu yana sayısız anlaşma, gezilebilir nehirler boyunca uzanan sınırın talvegi izleyeceğini açıkça belirtmektedir. 1884'te ABD ve Meksika ile yapılan sınır anlaşmasının önsözünde, sözü edilen son iki antlaşmanın hükümlerine göre, ayırma çizgisinin "kanalın ortasını" izlediği ilan edilmiştir. Antlaşma'da Rio Grande ve Rio Colorado nehirlerinin ayırma (sınır) çizgisinin, "kıyılarda veya bu nehirlerin akışında herhangi bir değişikliğe bakılmaksızın, bu tür değişikliklerin doğal yollarla yapılması şartıyla, adı geçen nehirlerin normal kanalının merkezini sonsuza kadar takip etmesi" öngörülmüştür (Hyde, 1912). Versay Antlaşması'nda nehirlerin sınır oluşturması ile ilgili "Bir su yolu tarafından tanımlanan sınırlar söz konusu olduğunda, işbu Antlaşma'da kullanılan "yol" ve "kanal" terimleri aşağıdakileri ifade eder; Sefer yapılamayan nehirler söz konusu olduğunda, su yolunun veya ana kolunun orta hattı dikkate alınır. Gezilebilir nehirler söz konusu olduğunda ise ana navigasyon (seyrüsefer yapılan) kanalının medyan çizgisi sınır olarak kabul edilir. Sınır hattının meydana gelebilecek herhangi bir rota veya kanal değişikliğini takip edip etmeyeceğini, rota veya kanalın konumu tarafından kesin olarak sabitlenip belirlenmeyeceğini her durumda belirlemek işbu Antlaşma tarafından oluşturulan "Sınır Komisyonlarına" ait olacaktır." şeklinde talvegi dikkate alan bir karar alınmıştır (Census, 2021). Talveg çizgisinin doğru belirlenmemesi nedeniyle bazı zamanlarda ülkeler arasında gerilimler yaşanmaktadır.

Nehir sınırlandırmalarında talveg metodu gibi sıklıkla kullanılan metotlardan diğeri orta hat metodudur. Bu metoda göre nehir kıyılarından eşit mesafedeki bir orta hat belirlenerek ilgili devletlerin nehir üzerindeki sınırı belirlenmektedir (Boggs , 1940). Orta hat metodunun sınırlandırma metodu olarak kullanıldığı durumlara örnek olarak şu nehirler verilebilir: Bidassoa Nehri (Avrupa Kıtası), Sar Nehri (Avrupa Kıtası), Inn Nehri (Avrupa Kıtası), Nijer Nehri (Afrika Kıtası), Kunar Nehri (Asya Kıtası) ve Panj Nehri (Asya Kıtası). Düz esas hatlar metodu, seyrek kullanılmasına rağmen geniş nehirlerdeki sınırlandırmalar için oldukça avantajlıdır. Karadaki normal sınırlandırmalara uyumlu olarak değişmeyen ve oldukça kolay tespit edilebilen düz hatların birleşmesidir. Özellikle, enlem ve boylam koordinatlarının birleşmesinden oluşan bu sınırlandırma metodu astronomik hatlar metodu olarak da tanımlanabilmektedir. Örnek olarak, Jakobselv Nehri (Avrupa Kıtası), Kagera Nehri (Afrika Kıtası), Kwando Nehri (Afrika Kıtası) ve St. John Nehri (Kuzey Amerika) verilebilir. Tek kıyı metodu sınırda konumlanmasına rağmen nehrin, iki kıyı ülkesinden birine ait olacak şekilde belirlendiği sınırlandırma metodudur. Sınır, nehrin sadece bir kıyısından geçirmek suretiyle ilgili nehrin tek bir devlete ait olduğu kabul edilir. Moritanya ve Senegal arasındaki Senegal Nehri, Nikaragua ve Kosta Rika sınırındaki San Juan Nehri, İran-İrak sınırındaki Şat tül Arap örnek verilebilir. Kondominyum metodu ise, bir ülke veya ülke parçası üzerinde en az iki egemenin ortaklaşa egemenlik haklarını kullanması olarak tanımlanır (Çamyamaç, 2017). Kondominyum kavramı Latince com (birlikte) ve dominium (sahiplilik) kelimelerinin birleşmesi neticesinde ortaya çıkan bir terimdir. Hazar Denizi uluslararası hukuka göre 5 ülkenin kondominyumudur. Bu ülkeler Hazar Denizi'ne kıyısı olan Azerbaycan, İran, Rusya, Kazakistan ve Türkmenistan'dır. Moselle Nehri ile kolları olan Sauer ve Our nehirleri, Lüksemburg ve Almanya devletlerinin bir kondominyumudur. Bidassoa Nehri Fransa-İspanya'nın, Güney Amerika'da Parana Nehri'nin bir bölümü Brezilya ve Paraguay'ın kondominyumudur (Rossi , 2017).

Dünya Üzerinde Sınır Oluşturan Nehirler

Nehirler çok eski zamanlardan bugüne bölgeler, eyaletler ve devletlerin egemenlik alanlarını belirlemek amacıyla sınır olarak kullanılmıştır. Nehirler her zaman özel toprakları, eyaletleri ve krallıkları böldüler ve bugün de bu işlevi yerine getirmeye devam etmektedirler. Bunun nedeni, nehirlerin kendi bölgeleri arasında sınır olarak kullanılmak isteyenler için çekici olan birçok özelliğe sahip olmasıdır. Nehrin oluşturduğu sınır her şeyden önce açıkça görülebilir ve fark edilebilir, çünkü doğal bir sınırdır. İkincisi, özellikle büyük nehirler söz konusu olduğunda, bir kara sınırından daha kolay kontrol edilir. Üçüncüsü, nehrin bir sınır haline getirilmesi, her iki kıyıdaş devletin de ek anlaşmalar yapmaya gerek kalmadan navigasyon amacıyla kullanılmasına izin verir. Ancak, bir nehir sınırının sadece avantajları olduğunu söylemek yanlış olur. Ana dezavantaj, bir nehrin yönünü değiştirme eğiliminde olmasıdır. Kademeli olarak erozyon ve yığılma yoluyla ya da kıyılarından birini kırarak ve önceki yatağından biraz uzakta yeni bir kol oluşturması insanların nehirleri sınır olarak kullanmaya başladığından beri sorunlara neden olmuştur (Kanska & Manko, 2003).

Her sınır teşkil eden nehir uluslararası bir su yoludur. Buna karşın uluslararası her su yolu doğrudan sınır oluşturmamaktadır. Dünya üzerinde birçok sınır aşan su bulunmaktadır. Sınır aşan suların bir kısmı vadisinin genişliği boyutunca sınır oluştururken bazı nehirler vadisinin uzunluğu ile sınır oluşturmaktadır. Bazı devletlerin sınırlarının tamamı veya önemli bir kısmının sınırını nehirler belirlemektedir. Bu nehirler Tuna, Zambezi, Mekong, Aras, Meriç ve Ren nehirleri örnek verilebilir. Mekong Nehri, kaynağını Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içerisinde aldıkdan sonra Myanmar, Laos, Tayland, Vietnam ve Kamboçya sınırlarını geçerek Güney Çin Denizi'ne dökülmektedir. Mekong altı ülkeden geçmesine karşın Laos ve Tayland ile Myanmar ve Laos ülkeleri arasındaki sınırların bir kısmını oluşturmaktadır.

Uluslararası nehirlerin ve göllerin seyir amaçlı kullanımı paralel olarak gelişmiş ve ayrı ilkeler dizisi oluşturmuştur. Navigasyon (Seyrüsefer) dışı kullanımların aksine, navigasyonel kullanımları belirleyen ilkeler, Sanayi Devrimi ile birlikte sömürgeciliğin ortaya çıkması neticesinde Afrika ve Asya'daki koloniler için mücadelenin bir sonucu olarak 19. yüzyılda gelişmeye başlamıştır (Baxter, 1964). 19. Yüzyılda uluslararası nehirlerin kullanılmasında en önemli unsur denizcilik faaliyetleridir. 1815 Viyana Kongresi'nin kabul ettiği Nihai Senet, uluslararası nehirlerin kıyıdaş devletleri için seyrüsefer serbestisini tesis eden hükümler içermiştir. 113. madde, devletleri nehir yatağı çalışmalarında seyrüseferin önündeki tüm engelleri ortadan kaldırmak için zorunlu kılmaktadır. 1885 Berlin Kongresi'nde, Avrupalı sömürgeci güçler tarafından Afrika'nın sömürgeleştirilmesini kolaylaştıran seyrüsefer özgürlüğü ilkesi kabul edilmiştir. 1919 yılında imzalanan Versay Antlaşması, denizciliğin diğer tüm kullanımlar üzerindeki üstünlüğünü vurgulamış ve kıyıdaş olmayan devletlerin bayraklarını taşıyan gemilere seyrüsefer özgürlüğünü genişletmiştir. 1921 Barselona Sözleşmesi öncelik ve seyrüsefer özgürlüğü ilkesini teyit etmiştir. O zamanlarda bu ilkenin uygulanışı, Avrupa'da ve kolonilerinde gözlemlenirken buna karşın Kuzey ve Güney Amerika'da gözlemlenmemiştir. Her iki kıtada da diğer kıyıdaş devletler de dahil olmak üzere, diğer devletlerin uluslararası nehrin seyrüsefer amacıyla kullanılmak için özel bir izne sahip olmalarını talep etme hakkı geçerliydi (Cafilisch, 1998). İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte

seyrüsefer özgürlüğünün önceliği giderek azalmaya başlamıştır. Bu öncelik kaybına iki faktör katkıda bulundu. Birincisi, komünist Doğu Avrupa'nın ortaya çıkması ve ardından Batı ile uluslararası nehirler de dahil olmak üzere birçok alanda iş birliği eksikliğine yol açan Soğuk Savaş'tır. İkincisi, dekolonizasyon süreci ve denizciliğin bir öncelik olmadığı yeni ulusların doğuşudur (McCaffrey, 1998).

Sınırlar, bir devletin münhasır egemenliğini kullanma hakkına sahip olduğu bir bölgenin sınırları olarak tanımlanabilir. Bu sınırların dışında başka bir devlet genellikle kara toprakları üzerinde egemenlik kullanır. Sınır devletleri arasındaki çatışmaları önlemek için kendi topraklarının net bir şekilde sınırlandırılması esastır (Bouchez, 1963).

Nehirler, çeşitli nedenlerle tarih boyunca uluslararası sınır koyucular için popüler bir tercih olmuştur. Bununla birlikte, dinamik bir doğal özellikte bir yetki sınırının belirlenmesi, komşu devletler için zorluklar oluşturmaya devam etmektedir. Aynı zamanda, uluslararası sınırları oluşturan nehirler, aynı anda paylaşılan ve bölünen, sınır yönetimi konusunda ikili (ve bazen çok taraflı) iş birliği gerektiren doğal kaynaklardır (Donaldson, 2009).

Denizler, sıradağlar ve nehirler sadece toprakların değil halkların, geleneklerin, dillerin ve imparatorlukların en doğal sınırlarıdır ve insan ilişkilerinde en büyük devrimlerde bile dünya tarihinin yönlendirici çizgileri veya sınırları olmuştur (Herder, 2021). Rousseau, doğal hukukun kuralcı olmayan doğasına rağmen, ulusların ideal büyüklüğünü ve bunlara karşılık gelen sınırları da öne sürmüştür, kıtanın siyasi düzeninin bir anlamda doğanın eseri olduğunu ifade etmiştir (Pounds, 1954). 18. yüzyılın ortalarından itibaren, Buache, barış içinde bir arada yaşamayı sağlamak için fiziki coğrafya ve siyaset arasındaki uyumu ortaya çıkarmak için tam olarak uzmanlığa ihtiyaç olduğunu savunmuştur. 1752'de Buache, Dünya'nın hidrolojik havzalara ve dağ sıralarına nasıl bölündüğünü gösteren, Fransa ve dünya haritaları eşliğinde fiziki coğrafya üzerine derlenmiş devasa bir makale yazmıştır (Debarbieux, 2008).

Rankin ve Schofield, doğal sınırlar fikrinin Orta Çağ'da ortaya çıktığını ve 18. ve 19. yüzyıllarda etkili olmaya devam ettiğini öne sürmüşlerdir: "Savunucularına göre, doğal sınırlar tek gerçek sınırlar olarak görülüyordu, çünkü bunlar doğada yazılıp çizilmişti. Bazen ilahi takdir tarafından meşrulaştırıldığı varsayılır ve doğal hukuk öncülü altında kalıcı ve silinmez bir karakter kazanır" (Rankin & Schofield, 2004).

19. yüzyılın sonunda, siyasi coğrafyanın Almanya ve ötesinde akademik bir disiplin olarak kurumsallaşmasının giderek arttığını yansıtan Friedrich Ratzel kıyıların, dağların, çöllerin ve göllerin göreceli değerlerini olası sınır çizgileri olarak gözden geçirmiştir. Tüm siyasi sınırların mutlaka biyofiziksel unsurları takip etmesi gerektiğini öne sürmekten vazgeçmiştir. Bunun yerine, doğanın daha sonra politik bir sınır tanımlamak için bir temel olarak seçilebilecek bir dizi öneri sunmuştur. Çünkü doğanın alanı sınırlara dönüştürülecek çizgiler boyunca bölündüğü durumlar olduğunu savunmuştur (Ratzel, 1897). 1907'de, Hindistan'ın eski Valisi Curzon, "hem genel olarak kabul edilen hem de bilimsel olarak kesin olan doğal ve yapay sınırlar" arasında geniş bir ayırım olduğunu savunmuştur (Curzon, 1907).

Sınırlar, insanları ve toprakları ayırmaktadır. En belirgin sınır türü fiziksel bir sınırlardır. Fiziksel bir sınır, iki alan arasında doğal bir engeldir. Nehirler, dağ sıraları, okyanuslar ve çöller fiziksel sınırlara verilecek örneklerdir. Çoğu zaman devletler arasındaki siyasi sınırlar fiziksel sınırlar boyunca oluşmaktadır. Örneğin, Fransa ve İspanya arasındaki sınır, Pirene dağlarının zirvelerini takip etmektedir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki sınırı Meriç Nehri, ABD ile Meksika arasındaki sınırın bir bölümünü de Rio Grande Nehri belirlemektedir. Nehirler, uluslar, devletler ve ilçeler gibi daha küçük siyasi alanlar arasındaki ortak sınırlardır. Siyasi sınırlar, ülkeler, eyaletler (Şekil 1), iller, ilçeler ve şehirler arasındaki ayırım çizgileridir. Daha çok sınırlar olarak adlandırılan bu çizgiler, insanlar tarafından farklı gruplar tarafından yönetilen alanları ayırmak için oluşturulur. Siyasi sınırlar zaman içinde savaşlar, anlaşmalar ve ticaret yoluyla değişir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Almanya'nın doğu sınırı daha batıya taşınmıştır. Ülkenin kendisi daha sonra Doğu Almanya ve Batı Almanya'ya bölünmüştür.

Şekil 1. ABD'deki Bazı Eyaletlerin Sınırlarını Belirleyen Mississippi Nehri, (Intef, 2021).

Şekil 1'de birçok eyaletten meydana gelen ABD'de eyalet sınırları belirlenirken nehirlerin, bu sınırların oluşturulmasında ne kadar belirleyici olduğu Mississippi Nehri örneğinde görülmektedir.

Nehirler tarih boyunca toplumların ihtiyaçlarını karşılamıştır. Nehirler, tatlı su, verimli toprak ve yiyecek sağlamanın yanında ulaşım yolu olması nedeniyle kasaba ve şehirleri hatta ülkeleri birbirine bağlamıştır. Nehir kıyıları medeniyetlerin doğduğu coğrafyalardır. Medeniyetler bu kıyılarda gelişmiş günümüz dünyasının temellerinin atılmasına ortam hazırlamıştır. Çin, Hint, Mezopotamya, Mısır, Anadolu medeniyetleri nehirlerin bereketli kıyılarında kurulmuştur. Nehirler insanlara bereket sağlarken bazı zamanlarda ise felaketi olmuştur. Akarsu havzalarında yaşayan nüfus yoğunluğunun fazla olması bu felaketlerin trajik sonuçlara yol açmasına

neden olmuştur. İnsanlar felaketlerden korunmak ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla barajlar, hidroelektrik santralleri, tüneller, kanallar, su kemerleri ve köprüler inşa etmiştir.

Nehirler dünya coğrafyasında bir yüzey şeklinden daha fazlasını ifade etmektedir. Dağlar ve nehirler, bir coğrafyayı birbirinden ayıran jeolojik oluşumlar olmasının yanında etnolojik ve kültürel anlamda genellikle sınır bölgeleridir. İnsanlık tarihinde önemli rollerin sahibi olan nehirler bereketli ovaları sulayarak insanların tarım yapmasına ortam hazırlamış ve insanları toplumlar haline dönüştürmüştür.

Nehirler, tarih boyunca uluslararası sınır belirleyicileri için çeşitli nedenlerle popüler bir seçim olmuştur. Romalılardan Asurlulara kadar eski imparatorluklar, nehirleri yazılı haritacılıklarında önemli yer işaretleri olarak ve ayrıca güçlerinin kapsamının fiziksel temsilleri olarak kullanmışlardır (Purcell, 2012). Amerika'da yerli halklar genellikle nehirleri kabileler arasındaki sınırları belirlemek amacıyla kullanmışlardır (Osburn , 1999).

Nehirlerin sınır olarak kullanılması, modern Avrupa ulus-devletinin gelişimine eşlik etmiştir. 17. yüzyılda filizlenmekte olan Fransız ulus-devletinin liderleri, Ren Nehrini Fransız topraklarının "sınırlı doğalarından" biri olarak görmüşlerdir. 18. yüzyıl Fransa'sında siyasi liderler, nehirlerin sınır bölgelerinin doğal ve adil doğrusal soyutlamalarını temsil ettiği ve Fransa'nın bölgesel genişlemesini rasyonelleştirdiği fikri olan 'doğal sınırlar' kavramını geliştirdiler (Sahlins, 1990). Cizvit, Coğrafya Bilimi (1652) adlı eserinde dağların "Krallıklar arasında çok güçlü duvarlar ve surlar olarak işlev gördüğünü, bir fatihin veya düşman ordularının ilerlemesini durdurmaya yeterli olduğunu" vurgulamıştır. Cizvit gibi düşünen coğrafyacı ve tarihçiler, dağların ve nehirlerin prensin saldırgan hırslarını kısıtlamak ve sınırlamak gibi önemli rolü üzerinde durmuşlardır (Dainville, 1940).

Nehirlerin devletler arasında sınır olarak tercih edilmesinde sahip olduğu savunma yetenekleri etkili olmuştur. Buna imparatorluklara sınır olan Ren ve Tuna nehri örnek verilebilir. Roma İmparatorluğu Tyne nehrinin bir bölümünü kuzey İngiltere'de inşa edilen Hadrian Duvarı'nın doğu çapası olarak kullanmışlardır. Brigham'ın 1919'da nehirlerin önemini "'Gerçekten de savunma fikrine geri dönersek, yine de nehirleri kullanmalıyız. Çünkü nehirler bir değere sahipler ve Avrupa'da çok daha fazla sayıdalar ve diğer herhangi bir doğal özellik sınıfından çok daha fazla bölücü olarak kullanılabilirler'" şeklinde açıklamıştır (Brigham, 1919). Nehirler, savaş dönemlerinde jeostratejik özellikleri sayesinde cephe savaşlarının en kanlılarının yaşandığı mekanlar olmuşlardır. Romalılar, Ren ve Tuna'yı düşman kavimlere karşı doğal koruma olarak kullandılar. Tarihsel olarak nehirler, askeri savunma hatlarında sıklıkla önemli bir rol oynamıştır. Hollanda'daki büyük nehirler, yani Ren, Waal ve Meuse, İkinci Dünya Savaşı sırasında bunun iyi bir örneğini oluşturmuştur. Ayrıca Tuna Nehri kıyısındaki Plevne Savaşı, Volga kıyısında Stalingrad savaşı da nehirlerin stratejik önemine örnek olarak verilebilir.

Nehirler, doğası gereği dinamik olmasına rağmen, çeşitli nedenlerle sömürgeleştirmenin başlangıcından bu yana siyasi sınırlar olarak seçilmiştir. Bu tür bölünmeler, savunma yetenekleri ve askeri yararları için ve genellikle kaşifler tarafından haritalanan ilk özellikler oldukları için seçilmiştir. Dahası, nehirler, sınır direkleri veya insanların onları korumasını gerektirmeyen tartışılmaz sınırlardır. Bununla birlikte, bir nehrin karmaşıklıklarını sınır olarak anlamak önemlidir. Tüm nehirler, yığılma, çökelme, kesme veya itme gibi süreçlerle

zaman içinde kaçınılmaz olarak değişir ve siyasi bir sınırı anlaşmazlığa maruz bırakır. Bu doğal olaylar nedeniyle bir ülke toprak kaybederken diğeri toprak kazanır ve bu da yasal katılık ile akışkan dinamizm arasında gerilime yol açar. Bu da kültürel farklılıklar, siyasi kargaşa veya kıt su kaynaklarının bir sonucu olarak çatışma riski nedeniyle sosyal bozulma olarak kendini gösterebilir (Abad, 2021).

Nehirler, dünyanın yüzeyini şekillendiren en önemli coğrafi aktörlerdendir. Nehirlerin hem doğal hem de jeopolitik alanlardaki güçlerini ve kişisel yaşamlarımıza yansıttıkları gücü gerçekten anlamak önemlidir. Günümüzde nehirler siyasi sınırları belirlemektedir. Devletleri bölmek için nehirleri kullanmak kavramsal olarak basit görünse de nehir akışlarının zaman içinde değişmeye yönelik doğal eğilimi komplikasyonlara neden olmuştur. Avrupalı güçler koloniler kurduğu ve büyük nüfuz sahibi olduğu kıtalarda, nehirleri bölgeleri bölmek amacıyla kullandılar. Bu ayrımı genellikle Avrupalı kâşif, haritacı, politikacı ve diplomatlar aracılığıyla yapmaktaydılar. Bu nedenle sömürgeciliğin etkin olduğu kıtalarda nehirlerin belirlediği sınır sayısı diğer kıtalara göre daha fazladır. Bununla birlikte, Avrupa etkisi sınırlı olduğu için Asya, diğer kıtalara kıyasla daha az nehir sınırına (%16) sahiptir (DTE, 2021).

Nehirler, uluslararası sınırların %23'ünü, dünya devlet ve il sınırlarının %17'sini ve tüm ilçe düzeyindeki yerel sınırların %12'sini oluşturmaktadır (Popelka & Smith, 2020). Dünya üzerinde oluşturulan devlet veya yerel sınırlarda Avrupa sömürgeciliğinin etkileri görülmektedir. ABD, Kanada ve Avustralya gibi eski sömürge bölgeleri, nehirler tarafından tanımlanan çok sayıda eyalet ve yerel sınırlara sahiptir. Günümüzde Güney Amerika'daki sınırların neredeyse yarısını nehirler oluşturmaktadır. Brezilya, Kolombiya, Venezuela, Surinam, Guyana, Fransız Guyanası, Bolivya, Paraguay ve Uruguay'ın hepsinin uzun uluslararası nehir sınırları vardır. Örneğin, Arjantin, Paraguay ve Brezilya sınırının bir kısmı Parana Nehri ve Iguazu Nehri'nin kesiştiği bölgede bulunmaktadır (Şekil 2).

Dünya üzerinde birçok ülkenin sınırını nehirler belirlemektedir. Ülkeler arasında sınır belirleyen nehirler Tablo 1-5 ile Şekil 5-10'da verilmiştir. Nehirler sınırların önemli bir yüzdesini oluşturmaktadır. Bu oranlar Kuzey Amerika'da %28, Afrika'da %26 ve Avrupa'da %21'dir (Popelka & Smith, 2020). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ilk yirmi yılda yeniden belirlenen sınırlar nedeniyle 41 ülke ve düzinelerce uluslararası nehir oluşturulmuştur (Thomas K. , 2015). Brochmann, 1948–1999 dönemini kapsayan dünyadaki tüm uluslararası nehir havzaları için bir analiz yapmıştır. Çalışmasında tespitlerini "Önceki çalışmalar genellikle bir nehri paylaşan ülkelerin artan bir çatışma riskine eşit olduğunu varsayıyordu. Bulgularım, nehir anlaşmalarının su iş birliğini geliştirmede gerçekten başarılı olduğunu göstermektedir. Çatışma olduğunda su üzerinde iş birliğinin olması daha olasıdır. Çatışma sonrasında, devletler gelecekte sorunlara neden olabilecek önemli sorunları çözmek için özellikle istekli olabilirler. Ayrıca, su meseleleri daha büyük bir barış anlaşmasının parçası olabilir (İsrail ile Ürdün arasındaki 1994 anlaşması gibi). Belirli su iş birliği eylemleri genellikle kolayca görülebilir ve bu nedenle bir çatışmadan sonra genel ilişkilerin iyileştirilmesine katkıda bulunabilir. Genel olarak konuşursak, ortak bir nehir çatışma olasılığını artırmaz" şeklinde açıklamıştır (Brochmann, 2012). Smedley ve Rowntree ise çalışmalarında "Bir havzanın topografyasının, su yöneticileri tarafından dikkate alınan değişkenlerin etkisini

artırma veya azaltma yeteneğine sahip olduğuna ve böylece bir nehrin bölücü veya birleştirici bir özellik olarak rolünü etkilediğine” dair kanıtlar sunmaktadır (Smedley & Rowntree, 2012).

Sınırlar sadece devletler arasındaki fiziksel engeller değildir. Aynı zamanda, modern devletlerin varlığından önce aynı aileye veya akraba gruplarına ait olan insanların yaşadığı mekanlardan da oluşur. Sınır toplulukları, sınırların yarattığı fırsatlar ve tehditler konusunda genellikle uzak başkentlerde oturan politika yapıcılardan farklı bir algıya sahiptir. Orta Asya devletlerini ve Afganistan’ı sınırlayan Amu Derya Nehri boyunca yaşayan sınır toplulukları için endişeler sadece terörizm, aşırılıkçılık ve yasadışı insan ticareti gibi sınır ötesi tehditlerden değil, aynı zamanda iyi ve dayanıklı gibi daha somut insan ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır (Tadjbakhsh , İskandarov, & Mohammadi, 2015).

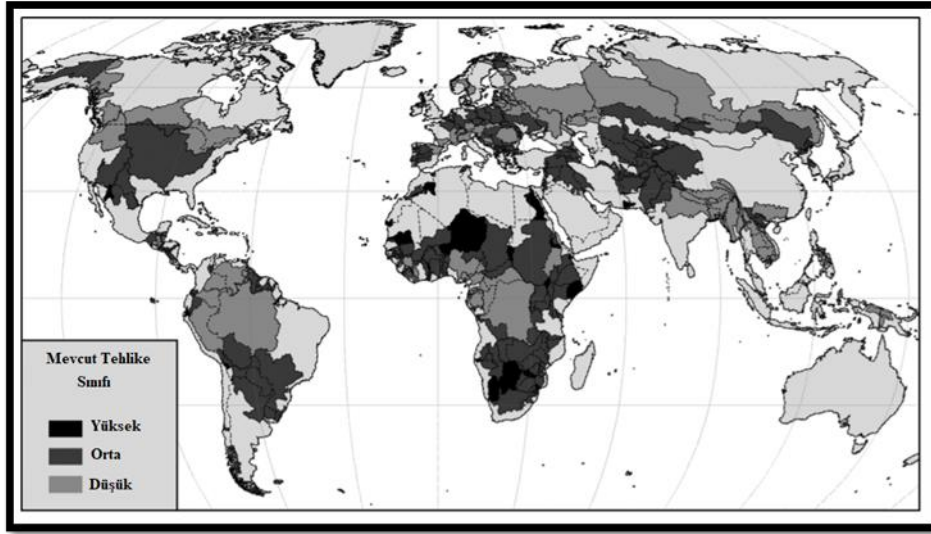

Şekil 2. Arjantin, Paraguay ve Brezilya Sınırını Oluşturan Parana Nehri ve Iguazu Nehri, (Amusing Planet, 2021).

Şekil 2’de Parana ve Iguazu Nehri sularının birbirine kavuştuğu nokta Arjantin-Paraguay-Brezilya arasında sınır oluşturmaktadır. Bu sınır Dünya'nın en ilginç sınırlarından birisidir.

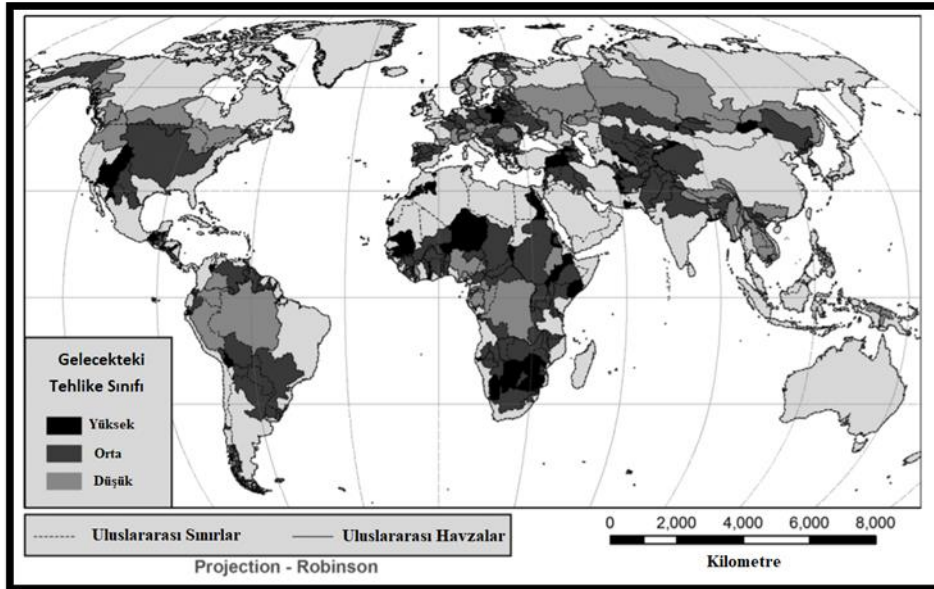
Dünya üzerinde sınır oluşturan veyahut sınır aşan nehirler içerisinde çatışma riski oluşturan nehir havzaları bulunmaktadır (Şekil 3-4). Örneğin SSCB döneminde coğrafi, ekonomik, etnik unsurlar dikkate alınmadan belirlenen sınırlar nedeniyle Fergana Vadisindeki ülkeler arasında çatışmalar yaşanabilmektedir. Türkistan jeopolitiğinin anahtar bölgesi olan Fergana Vadisi, SSCB’nin yıkılmasından sonra bölge ülkelerinin önceki

dönemden kalan sorunlarını çatışmalara dönüştürdüğü bir coğrafya olmuştur. Fergana havzası, dünyada çatışma riskinin en fazla olduğu bölgelerdendir (Çınar, 2021).

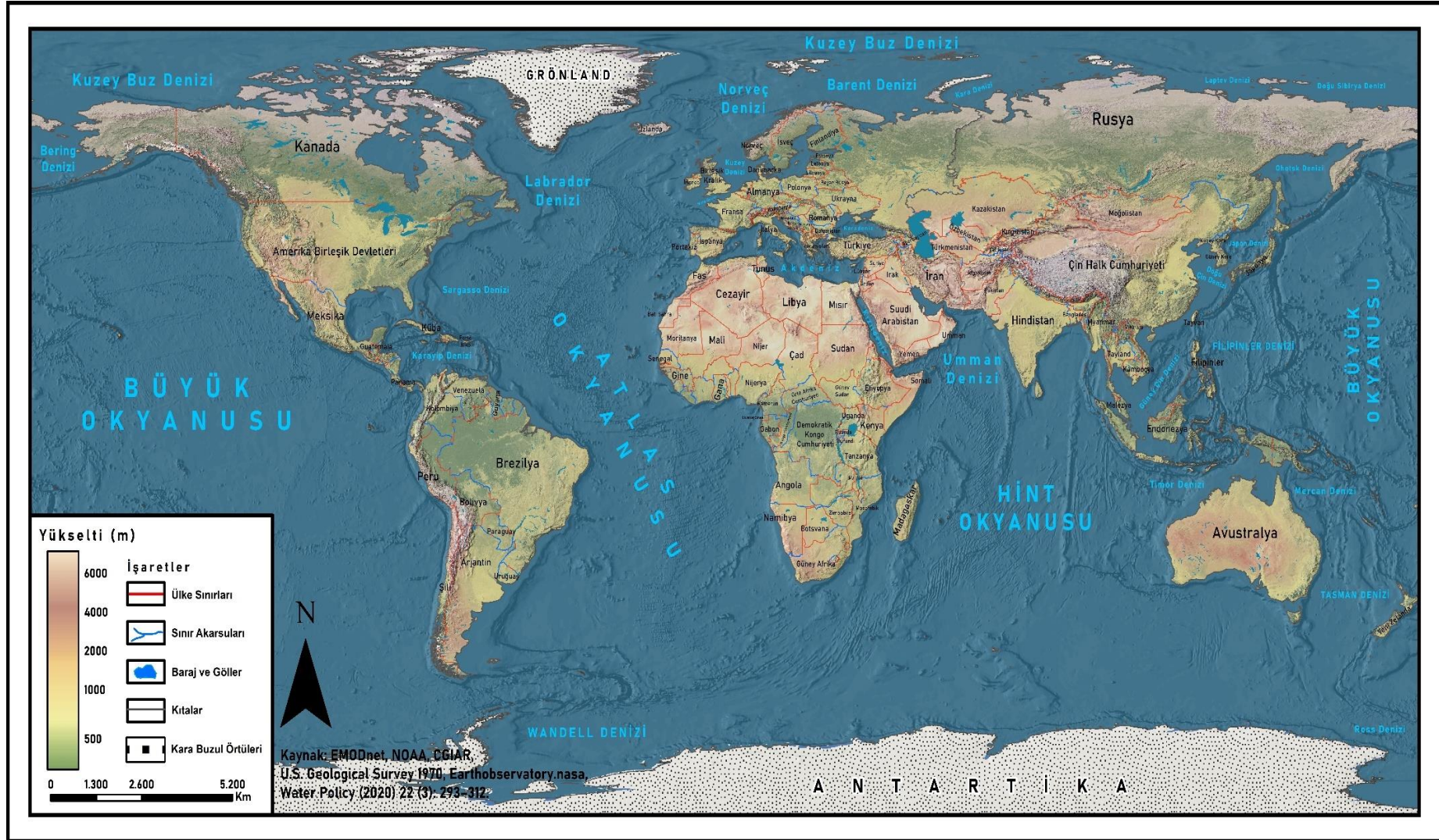
Şekil 3. Mevcut Tehlike Sınıflarında Havza-Ülke Birimlerinin Küresel Dağılımı. (Stefano, 2011)

Şekil 3 ve şekil 4'te dünya havza tehlike sınıflarının bugün ve gelecek için küresel dağılımlarını gösteren harita verilmiştir. Mevcut tehlike için, genellikle dış tropikler ve alt tropikler gibi geçiş iklim bölgelerinde bulunan en yüksek değişkenlik derecesine sahip net mekânsal desenler tanımlanabilirken, kutupsal ve tropik iklim bölgelerinin çekirdek alanları düşük değişkenlik yaşamaktadır.

Şekil 4. Gelecekteki Tehlike Sınıflarında Havza-Ülke Birimlerinin Küresel Dağılımı. (Stefano, 2011).

Dünya üzerinde sınırlarının bir kısmı nehirler tarafından belirlenen ülkeler Şekil 5-10 ve Tablo 1-5'te verilmiştir. Tablo ve şekillerdeki bilgiler CIA, Britannica, NASA'nın web sitelerinden ve Popelka & Smith'in 2020 yılında yapmış oldukları çalışmadan elde edilen verilerle hazırlanmıştır.

Şekil 5. Dünya Üzerinde Sınır Oluşturan Nehirler

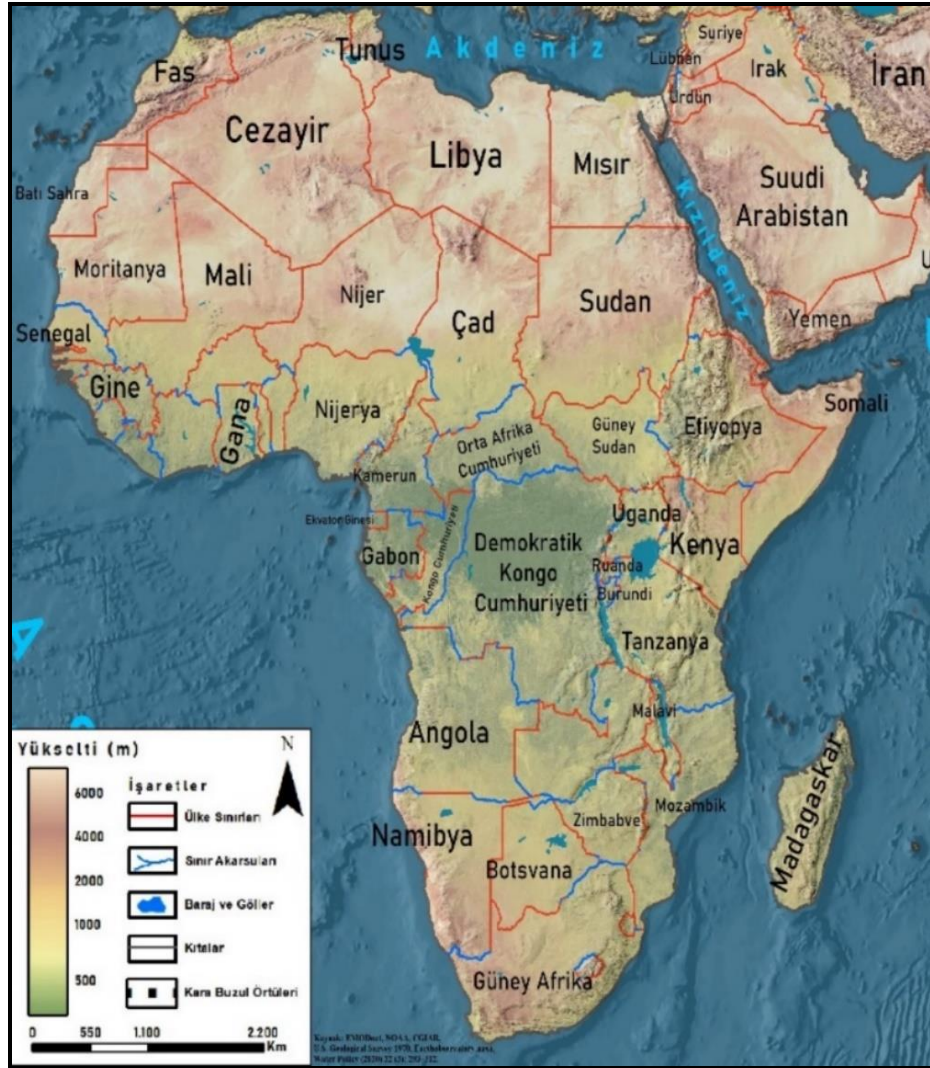
Tablo 1. Avrupa Kitası'nda Sınır Oluşturan Nehirler

Ülkeler	Nehir	Nehrin Toplam Uzunluğu(km)	İki Ülkenin Nehir Dahil Toplam Sınır Uzunluğu (km)
İspanya ve Portekiz	Águeda Nehri	130	1224
İspanya ve Portekiz	Ardila Nehri	166	1224
Fransa ve İspanya	Bidasoa Nehri	66	646
İspanya ve Portekiz	Chanza Nehri	117	1224
Fransa ve Almanya	Blies Nehri	99	418
Beyaz Rusya ve Polonya	Bug Nehri	774	375
Ukrayna ve Polonya	Bug Nehri	774	498
İspanya ve Portekiz	Caia Nehri	778	1224
Avusturya ve Slovakya	Tuna Nehri	2850	105
Hırvatistan ve Sırbistan	Tuna Nehri	2850	314
Macaristan ve Slovakya	Tuna Nehri	2850	627
Romanya ve Bulgaristan	Tuna Nehri	2850	605
Romanya ve Ukrayna	Tuna Nehri	2850	601
Sırbistan ve Romanya	Tuna Nehri	2850	531
Letonya ve Beyaz Rusya	Daugava Nehri	1020	161
Ukrayna ve Rusya	Derkul Nehri	162	1944
Beyaz Rusya ve Ukrayna	Dinyeper Nehri	2200	1111
Ukrayna ve Moldova	Dinyester Nehri	1361	1202
Portekiz ve İspanya	Douro Nehri	897	1224
Hırvatistan ve Macaristan	Drava Nehri	710	348
Bosna Hersek ve Sırbistan	Drina Nehri	346	345
Çekya ve Almanya	Elbe Nehri	1165	704
Çekya ve Almanya	Flöha Nehri	67	704
İrlanda ve Birleşik Krallık (Kuzey İrlanda)	Foyle Nehri	129	499
Portekiz ve İspanya	Guadiana Nehri	818	1224
Avusturya ve Almanya	İnn Nehri	517	801
Norveç ve Rusya	GrenseJakobselv Nehri	1955	191
Çekya ve Almanya	Kirnitzsch Nehri	45	704
Hırvatistan ve Slovenya	Kolpa (Kupa) Nehri	297	600
Almanya ve Fransa	Lauter Nehri	55	418
Almanya ve Polonya	Lusatian Neisse	252	447
Belçika ve Fransa	Lys Nehri	202	556
Avusturya ve Çekya	Malše Nehri	90	402
Yunanistan ve Türkiye	Meriç Nehri	480	192
Belçika ve Hollanda	Meuse Nehri	925	478
Portekiz ve İspanya	Minho Nehri	340	1224
Avusturya ve Slovakya	Morava Nehri	354	105
Çekya ve Slovakya	Morava Nehri	354	241
Almanya ve Lüksemburg	Moselle Nehri	545	128
Hırvatistan ve Slovenya	Mura Nehri	463	600
Estonya ve Rusya	Narva Nehri	77	324
Rusya (Kaliningrad Oblastı) ve Litvanya	Neman Nehri	937	261
Almanya ve Hollanda	Niers Nehri	113	575
Almanya ve Polonya	Oder Nehri	850	447
Norveç ve Rusya	Paatsjoki Nehri	145	191
Romanya ve Moldova	Prut Nehri	953	683
Ukrayna ve Romanya	Prut Nehri	953	601
Bulgaristan ve Türkiye	Rezve (Mutludere) Deresi	112	223
Almanya ve Fransa	Ren Nehri	1230	418
Almanya ve İsviçre	Ren Nehri	1230	348
Almanya ve Hollanda	Ren Nehri	1230	575
İsviçre ve Lihtenştayn	Ren Nehri	1230	41
Bosna Hersek ve Hırvatistan	Sava Nehri	992	956
Hırvatistan ve Sırbistan	Sava Nehri	992	314
Ukrayna ve Rusya	Seversky Donets Nehri	1053	1944
Beyaz Rusya ve Ukrayna	Sozh Nehri	648	1111

Tablo 2. Afrika Kitası'nda Sınır Oluşturan Nehirler

Ülkeler	Nehir	Nehrin Toplam Uzunluğu (km)	İki Ülkenin Nehir Dahil Toplam Sınır Uzunluğu (km)
Ruanda ve Burundi	Akanyaru Nehri	351	315
Ruanda ve Tanzanya	Akagera Nehri	400	222
Sudan ve Güney Sudan	Bahr al-Arab	799	2158
Lesoto ve Güney Afrika	Caledon Nehri	479	1106
Namibya ve Botsvana	Chobe Nehri	730	1544
Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Kongo Cum.	Kongo Nehri	4700	1775
Nijerya ve Kamerun	Donga Nehri	282	1975
Ruanda ve Uganda	Kagitumba nehri	39	172
Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Angola	Kasai Nehri	2.153	2646
Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Angola	Kwango Nehri	1770	2646
Namibya ve Angola	Kunene Nehri	1050	1427
Güney Afrika ve Botsvana	Limpopo Nehri	1749	1969
Güney Afrika ve Zimbabve	Limpopo Nehri	1749	230
Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Zambiya	Luapula Nehri	560	2332
Benin ve Nijerya	Nijer Nehri	4184	809
Namibya ve Angola	Okavango Nehri	1699	1427
Namibya ve Güney Afrika	Orange Nehri	2199	1005
Burundi ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti	Rusizi Nehri	117	236
Ruanda ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti	Rusizi Nehri	117	221
Senegal ve Moritanya	Senegal Nehri	1086	742
Orta Afrika ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti	Ubangi Nehri	1060	1747
Orta Afrika ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti	Mbomou Nehri	799	1747
Sudan ve Güney Sudan	Beyaz Nil	3699	2158
Nijer ve Nijerya	Yobe Nehri	1199	1608
Botsvana ve Zambiya	Zambezi Nehri	2573	0.15
Namibya ve Zambiya	Zambezi Nehri	2573	244
Zimbabve ve Zambiya	Zambezi Nehri	2573	763

Tablo 2'de Afrika kıtasında sınır oluşturan nehirlerin isimleri ve hangi ülkeler arasında sınır oluşturdukları verilmiştir. Şekil 7'deki haritada ise bu nehirlerin Afrika kıtasındaki konumları verilmiştir. Tabloda ülkeler arasında sınır oluşturan nehir sayısı 23'tür. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde 8 nehir 6 ülke ile sınır oluşturmaktadır. Ruanda ve Zambiya'nın 4 ülke, Botsvana, Nijerya ve Namibya'nın 3 ülke ile sınır bölgesinde nehirler sınır oluşturmaktadır. Kıtada ülkeler arasında en fazla sınır oluşturan nehir 3 sınır ile Zambezi Nehri'dir.

Şekil 7. Afrika Kıtası'nda Sınır Oluşturan Nehirler Haritası

Şekil 7'de Afrika kıtasında nehirlerin çoğunlukla Sahraaltı Afrika'daki ülkeler arasında sınır oluşturduğu görülmektedir. Bu bölgelerdeki iklim ve yeryüzü koşulları nehir sayısının fazla olmasına ve sınır oluşturmasına neden olmuştur. Afrika %26 ile nehirler tarafından belirlenen büyük bir sınır yüzdesine sahiptir. Avrupalı sömürgecilerin koloniler kurduğu bu kıtada nehirler bölge ve ülkeleri bölmek için en uygun seçenek olarak tercih edilmiştir. Green (2012)'e göre; Eski sömürge bölgelerinde, daha yüksek nüfus yoğunluğuna sahip bölgelerde nehir sınırlarını sıklıkla kullanırken, daha düşük nüfus yoğunluğuna sahip bölgelerde düz enlem ve boylam çizgileri kullanılmıştır.

Tablo 3. Kuzey Amerika Kıtası'nda (Orta Amerika Dahil) Sınır Oluşturan Nehirler

Ülkeler	Nehir	Nehrin Toplam Uzunluğu(km)	İki Ülkenin Nehir Dahil Toplam Sınır Uzunluğu (km)
Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika	Rio Grande Nehri	3033	3111
Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika	Colorado Nehri	2333	3111
Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada	Detroit Nehri	44	8.891
Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada	Halls Stream Nehri	40	8.891
Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada	Monument Creek Nehri	43	8.891
Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada	Niagara Nehri	58	8.891
Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada	Pine Nehri	85	8.891
Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada	Pigeon Nehri	21	8.891
Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada	Rainy Nehri	220	8.891
Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada	St. Clair Nehri	64	8.891
Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada	St. Croix Nehri	272	8.891
Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada	St. Francis Nehri	685	8.891
Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada	Saint John Nehri	672	8.891
Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada	St. Lawrence Nehri	1197	8.891
Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada	St. Marys Nehri	119	8.891
Meksika ve Belize	Hondo Nehri	149	276
Meksika ve Guatemala	Suchiate Nehri	160	958
Meksika ve Guatemala	Usumacinta Nehri	1000	958
Nikaragua ve Honduras	Coco Nehri	841	940
Guatemala ve El Salvador	Paz Nehri	134	199
Guatemala ve Honduras	Motagua Nehri	486	244
Nikaragua ve Kosta Rika	San Juan Nehri	177	313
Guatemala ve Belize	Sarstoon Nehri	111	266
Kosta Rika ve Panama	Sixaola Nehri	146	348
El Salvador ve Honduras	Sumpul Nehri	77	391
Honduras ve Nikaragua	Guasaule Nehri	37	940
Dominik Cumhuriyeti ve Haiti	Artibonite Nehri	320	376

Tablo 3'te Kuzey Amerika kıtasında sınır oluşturan nehirlerin isimleri ve hangi ülkeler arasında sınır oluşturdukları verilmiştir. Şekil 8'deki haritada ise bu nehirlerin Kuzey Amerika kıtasındaki konumları verilmiştir. Tablodaki verilere göre ülkeler arasında sınır oluşturan nehir sayısı 27'dir. ABD ile Kanada sınırında 13 sınır oluşturan nehir (Detroit, Halls Stream, Monument Creek, Niagara, Pine, Pigeon, Rainy, St. Clair, St. Croix, St. Francis, Saint John, St. Lawrence ve St. Marys) bulunmaktadır. Meksika ve Guatemala'da 5, Honduras 4 ve Nikaragua'da 3 sınır oluşturan nehir bulunmaktadır. Kuzey Amerika'daki nehirler ve göller yeryüzünün su yolu olarak yoğun trafiğe sahiptir. Bu kıtada nehir ve göller arasında oluşturulan kanallar sayesinde uzun su yolları gemilerin kıydan 1000 km. kadar içerilere girmesine imkân vermektedir. Özellikle ABD ile Kanada sınırında bazı sınır nehir ve gölleri bu amaçla kullanılmaktadır.

Şekil 8. Kuzey Amerika Kıtası'nda (Orta Amerika Dahil) Sınır Oluşturan Nehirler Haritası

Şekil 8 incelendiğinde ABD ve Kanada arasındaki sınır bölgesinde iklim ve yeryüzü şartları nedeniyle çok sayıda nehir ve göl olduğu görülmektedir. Bölgenin sahip olduğu bu özellikler nedeniyle nehir ve göller iki ülke arasında birçok yerde sınır oluşturmaktadır. Popelka ve Smith tarafından yapılan çalışmaya göre, Kuzey Amerika'da nehirler tarafından belirlenen sınırların oranı %28'dir. Bu nehirler içerisinde Meksika ve ABD'yi ayıran Rio Grande bu yüzdenin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Tarihi nedeniyle, Amerika Birleşik Devletleri eyaletlerine ait sınırların çoğu yapay olarak belirlenmiştir. Bu sınırların belirlenmesinde doğal özellikler tercih edilmemiştir. Bu nedenle, birçok ABD devletinin (Eyalet), özellikle Batı'daki sınırları olarak düz çizgilerden oluşmaktadır. Bununla birlikte, özellikle Orta Batı, Kuzeydoğu ve Güneyde nehirler tarafından belirlenen birçok kısmi devlet (Eyalet) sınırı bulunmaktadır.

Tablo 4: Güney Amerika Kıtası'nda Sınır Oluşturan Nehirler

Ülkeler	Nehir	Nehrin Toplam Uzunluğu(km)	İki Ülkenin Nehir Dahil Toplam Sınır Uzunluğu (km)
Kolombiya, Peru ve Brezilya Kesişim Sınırı	Amazon Nehri	6435	-
Kolombiya ve Brezilya	Apaporis Nehri	960	1790
Kolombiya ve Venezuela	Arauca Nehri	1049	2341
Arjantin ve Bolivya	Bermejo Nehri	1060	942
Kolombiya ve Venezuela	Catatumbo Nehri	450	2341
Guyana ve Surinam	Courantyne Nehri	724	836
Brezilya ve Uruguay	Cuareim Nehri	339	1050
Arjantin ve Brezilya	Iguazu Nehri	1319	1263
Fransız Guyanası ve Surinam	Maroni Nehri	611	556
Kolombiya ve Venezuela	Meta Nehri	804	2341
Kolombiya ve Venezuela	Negro Nehri	2249	2341
Brezilya ve Fransız Guyanası	Oiapoque Nehri	370	649
Kolombiya ve Venezuela	Orinoco Nehri	2249	2341
Arjantin ve Paraguay	Paraguay Nehri	2695	2531
Brezilya ve Paraguay	Paraguay Nehri	2695	1371
Arjantin ve Paraguay	Paraná Nehri	4879	2531
Brezilya ve Paraguay	Paraná Nehri	4879	1371
Arjantin ve Paraguay	Pilcomayo Nehri	1099	2531
Kolombiya ve Peru	Putumayo Nehri	1609	1494
Brezilya ve Bolivya	Rapirán Nehri	75	3403
Brezilya ve Peru	Rapirán Nehri	75	2659
Arjantin ve Uruguay	Uruguay Nehri	1837	541
Brezilya ve Arjantin	Uruguay Nehri	1837	1263
Kolombiya ve Brezilya	Vaupés Nehri	1049	1790
Brezilya ve Uruguay	Yaguaron Nehri	270	1050
Kolombiya ve Venezuela	Zulia Nehri	310	2341

Tablo 4'te Güney Amerika kıtasında sınır oluşturan nehirlerin isimleri ve hangi ülkeler arasında sınır oluşturdukları verilmiştir. Şekil 9'daki haritada ise bu nehirlerin Güney Amerika kıtasındaki konumları verilmiştir. Tabloda ülkeler arasında sınır oluşturan nehir sayısı 22'dir. Amazon, Paraná, Rapirán, Uruguay ve Paraguay nehirleri birden fazla ülke arasında sınır oluşturmaktadır. Amazon Nehri; Kolombiya, Peru ve Brezilya ülke sınırlarının kesiştiği bölgede sınır oluşturmaktadır. Güney Amerika'da Atlas Okyanusu kıyılarından kıtanın iç kesimlere ulaşmak amacıyla nehirler kullanılmaktadır. Güney Amerika'da sınır oluşturan nehirlerin önemli bir kısmı taşımacılık açısından uygundur. Örneğin gemiler Amazon Nehri'nin Atlas Okyanusu'na döküldüğü bölgeden yüzlerce kilometre içeriye girmektedirler. Bunun yanı sıra altı düz olan tekneler ile Amazon Nehri'nin kolları üzerinden Peru sınırına kadar ulaşmak da mümkündür. Ayrıca Parana, Uruguay ve Paraguay Nehirleri bu amaçla kullanılmaktadır.

Şekil 9. Güney Amerika Kıtası'nda Sınır Oluşturan Nehirler Haritası

Şekil 9 incelendiğinde Güney Amerika kıtasında ülke sınırlarının yarıya yakını (%43) nehirlerin oluşturduğu görülmektedir (Donaldson, 2009). Brezilya, Kolombiya, Venezuela, Surinam, Guyana, Fransız Guyanası, Bolivya, Paraguay ve Uruguay'ın uzun uluslararası nehir sınırları bulunmaktadır. Güney Amerika kıtası sahip olduğu iklim koşulları nedeniyle çok sayıda akarsuya ev sahipliği yapmaktadır. Güney Amerika, Dünya üzerindeki en zengin anakara su kaynaklarından biridir. Kıtada nehirlerin akış yönü üzerinde And Dağları önemli etkiye sahiptir. Güney Amerika'da sınır oluşturan nehirlerin büyük bir kısmı sularını Atlas Okyanusu'na dökmektedir. Kıtanın batısında bulunan ve kıtayı kuzey-güney yönünde ikiye ayıran And dağlarının Büyük Okyanus kıyılarına yakın olması batıda nehirlerin boylarının kısa olmasına neden olmuştur. Buna karşın And Dağları'nın doğusunda yer alan nehirlerin boyları çok uzundur. Örneğin Amazon Nehri 6435 km, Parana Nehri 4879 ve Paraguay Nehri

2695 km uzunluğa sahiptir. Nehirlerin sahip olduğu uzunluk nedeniyle birçok ülke arasında sınır oluşmasına imkân vermiştir.

Tablo 5. Asya Kıtası'nda Sınır Oluşturan Nehirler

Ülkeler	Nehir	Nehrin Toplam Uzunluğu(km)	İki Ülkenin Nehir Dahil Toplam Sınır Uzunluğu (km)
Çin ve Rusya	Amur Nehri	2824	4133 GD/ 46 Güney
Çin ve Rusya	Ussuri Nehri	896	4133 GD/ 46 Güney
Çin ve Rusya	Argun Nehri	1620	4133 GD/ 46 Güney
Çin ve Rusya	Granitnaya Nehri	99	4133 GD/ 46 Güney
Hindistan, Bangladeş ve Çin	Brahmaputra Nehri	3847	-
Kazakistan ve Kırgızistan	Chu Nehri	1185	1212
Endonezya ve Papua Yeni Gine	Fly Nehri	1060	824
Hindistan ve Bangladeş	Ganj Nehri	2510	4142
Malezya ve Tayland	Golok Nehri	102	595
İran ve Afganistan	Helmend Nehri	1150	921
Özbekistan ve Afganistan	Amu Derya Nehri	2539	144
Özbekistan ve Türkmenistan	Amu Derya Nehri	2539	1793
Çin, Hindistan ve Pakistan	İndus Nehri	3180	-
Hindistan ve Myanmar	Kaladan Nehri	450	1468
Hindistan ve Nepal	Mahakali Nehri	349	1770
Hindistan ve Nepal	Mechi Nehri	80	1770
Myanmar ve Laos	Mekong Nehri	4350	238
Laos ve Tayland	Mekong Nehri	4350	1845
Myanmar ve Tayland	Kraburi Nehri	70	2416
Myanmar ve Çin	Salween Nehri	3289	2129
Myanmar ve Tayland	Salween Nehri	3289	2416
Bangladeş ve Myanmar	Naf Nehri	62	271
Malezya ve Brunei	Pandaruan Nehri	78	266
Kuzey Kore ve Çin	Tümen Nehri	521	1352
Kuzey Kore ve Rusya	Tümen Nehri	521	18
Kuzey Kore ve Çin	Yalu Nehri	795	1352
Vietnam ve Çin	Beilun Nehri	109	1297
Ermenistan ve Türkiye	Arpaçay Nehri	186	311
Ermenistan ve Türkiye	Aras Nehri	1071	311
Nahcivan (Azerbaycan) ve Türkiye	Aras Nehri	1071	17
Irak ve Türkiye	Hezil Suyu	67	367
İsrail ve Ürdün	Ürdün Nehri	251	307
Filistin ve Ürdün	Ürdün Nehri	251	148
Irak ve Türkiye	Habur	98	367
Irak ve İran	ŞattülArap	199	1599

Tablo 5'te Asya kıtasında sınır oluşturan nehirlerin isimleri ve hangi ülkeler arasında sınır oluşturdukları verilmiştir. Şekil 10'daki haritada ise bu nehirlerin Asya kıtasındaki konumları verilmiştir. Tabloda ülkeler arasında sınır oluşturan nehir sayısı 29 farklı nehir bulunmaktadır. Mekong, Salween, Tümen, Aras, Ürdün, Amu Derya nehirleri birden fazla ülke arasında sınır oluşturmaktadır. Rusya 5, Çin 10, Myanmar 6, Hindistan 6, Kuzey Kore 3, Bangladeş'te 3 nehir ülke sınırlarını oluşturmaktadır. Asya kıtasında Çin ve Rusya arasında 4 farklı nehir (Amur, Ussuri, Argun ve Granitnaya) sınır oluşturmaktadır. Türkiye'nin Asya kıtasında yer alan topraklarında Habur Çayı ile kolu olan Hezil Çayı Irak sınırını, Arpaçay ve Aras Nehri Ermenistan sınırını oluşturmaktadır. Ayrıca Aras Nehri Türkiye ile Nahcivan (Azerbaycan) sınırını oluşturmaktadır.

Şekil 10. Asya kıtasında sınır oluşturan nehirler haritası

Asya kıtasında nehirlerin sınır oluşturma oranı %16'dır. Bu oranın düşük olmasında Avrupa sömürgeciliğinin diğer kıtalara göre bu kıtada etkisinin daha az olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak Büyük Britanya ve Fransa'nın 20. yüzyıla kadar sömürdüğü Güney Asya bu duruma istisnadır (Popelka & Smith, 2020). Şekil 10 incelendiğinde Himalaya sıradağlarından kaynağını alan birçok nehir bulunmaktadır. Bu nehirler Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleri arasında sınır oluşturmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti ile Rusya arasında Amur Nehri iki ülke arasındaki sınırın büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

Dünya genelinde çok sayıda ülkenin uluslararası nehir havzalarında toprakları bulunmaktadır. Günümüzde yaşanan iklim kaynaklı etkenler nedeniyle bu havzaların birçoğu halihazırda yüksek su değişkenliği yaşamaktadır. Mevcut çalışmalar, bu havzaların çoğunun halihazırda yüksek su değişkenliği şeklinde iklim kaynaklı değişiklikler yaşadığını ve gelecekte bu kadar yüksek değişkenlik yaşayabilecek ilave havzaların bulunduğunu göstermiştir. Dış tropikler ve subtropikler gibi geçiş iklim bölgelerindeki nehir havzaları için yüksek değişkenlik şu anda kanıtlanmaktadır. Özellikle Afrika, Nil, Nijer, Çad Gölü, Okavango ve Zambezi'nin bazı bölgelerinde çok yüksek değişkenliğe en fazla maruz kalan kıta olarak öne çıkıyor. Sahra altı ve Kuzey Afrika havzalarına ek olarak, Fırat-Dicle, Kura-Aras, Colorado ve Rio Grande'nin bazı bölgelerinin de çok yüksek değişkenlik yaşayacağı tahmin edilmektedir ve bu nedenle gelecekte çatışma ve azaltılmış iş birliği olayları yaşama riski altındadır (Stefano, 2011). Ulusal güvenlik açısından bakıldığında, sel ve kuraklık gibi iklim kaynaklı olayların insan güvenliği ve sürekli barış umutları için büyük bir tehdit oluşturması beklenmektedir (Buhaug, Gleditsch, & Theisen, 2008). Dünya nüfusunun %40'ı, içme suyunun en az yarısını dağ buzullarının yaz

erimesinden almaktadır, ancak bu buzullar küçülmektedir. Bu buzulların bazıları on yıllar içinde yok olma tehlikesi karşı karşıyadır. Asya'nın en büyük nehirlerinden bazıları — İndus, Ganj, Mekong, Yangtze ve Sarı Nehir—Himalayalar'dan kaynaklanmaktadır (Marquand, 1999). Antarktika ve Grönland'dakilerden sonra dünyanın en büyük üçüncü buz tabakası olan Himalayalar'daki devasa kar / buz tabakası erimeye devam ederse, Asya'nın çoğunun su kaynağını önemli ölçüde azaltacaktır. Orta Doğu ve kuzey Afrika'daki çoğu ülke zaten su kıtlığı olarak kabul ediliyor ve Uluslararası Su Kaynakları Yönetimi Enstitüsü, 2025 yılına kadar Pakistan, Güney Afrika ve Hindistan ve Çin'in büyük bir kısmının da su kıtlığı olacağını öngörüyor (Waternunc, 2021).

Su, Arap-İsrail ihtilafında önemli bir konudur. İsrail eski başbakanı Ariel Şaron'a göre, su sorunu 1967 Altı Gün Savaşı'nın nedenlerinden biridir. Ona göre Altı Gün Savaşı'nın Suriyelilerin İsrail'e su akışını engellemeye çalıştıkları için başladığını itiraf etmiştir. Bölge ülkeleri için su artık en önemli savaş sebebi olmuştur. İsrail ile 1979 barış anlaşmasını imzaladıktan sonra Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat, ulusunun su kaynaklarını korumak dışında bir daha asla savaşa girmeyeceğini söylerken, Ürdün Kralı Hüseyin, suyu Yahudi devletiyle savaşa sürükleyebilecek tek neden olarak tanımlamıştır (Darwish, 2021). Su kaynaklarının Ortadoğu ülkeleri için önemi yadsınamaz bir gerçekliktir. İsrail'in güvenliğini gerekçe göstererek işgal ve sonrasında uluslararası hukuku ihlal ederek ilhak ettiği Golan Tepeleri'nin sahip olduğu su kaynakları bu yasadışı eylemlerin en önemli nedenlerinden birisidir.

Ürdün ve Yermuk nehirlerinin akışlarının azalması muhtemeldir, bu da su talebinin zaten arzı aştığı İsrail ve Ürdün'de önemli su sıkıntısına yol açacaktır. Bu iki ülkede ve Umman, Mısır, İran ve Irak'ta su kıtlığının şiddetlenmesi muhtemelen geleneksel mahsul üretimini tehdit edecek ve kıyı akiferlerinin tuzlanması bu bölgelerde tarımı daha da tehdit edebilir. Artan nüfustan gelen artan su talebi ile birlikte deniz seviyesinin yükselmesi, Gazze Şeridi için zaten önemli bir sorun olan kıyı tatlı su akiferlerine tuzlu su girişini daha da kötüleştirecektir. Kıyı akiferlerinin tuzlanması bu bölgelerde tarımı daha da tehdit edebilir. Ekilebilir arazi kaybı ve gıda güvenliğinin azalması, Orta Doğu ve Afrika'da, Orta Doğu'dan Avrupa'ya ve başka yerlere göçü teşvik edebilir. Dünyadaki ekonomik açıdan önemli büyük nehirlerin ve nehir deltalarının çoğu — Nijer, Mekong, Yangtze, Ganj, Nil, Ren ve Mississippi — kıyıları boyunca yoğun nüfusludur. Deniz seviyeleri yükseldikçe ve fırtına dalgalanmaları arttıkça, tuzlu su yeraltı suyunu kirlitebilir, nehir deltalarını ve vadileri sular altında bırakabilir ve ekili alanları tahrip edebilir. Bu bağlamda iklim değişikliği, mevcut ekonomik, sosyal ve politik sorunları daha da şiddetlendiren bir 'tehdit çarpanı' olarak hareket edebilir (CNA, 2021).

TARTIŞMA ve SONUÇ

Nehirler sadece dünya yüzeyini şekillendirmekle kalmaz aynı zamanda insanlık tarihinde beşerî, ekonomik ve siyasi coğrafya açısından önemli rollere sahiptir. Ulusal çalışmaların aksine, nehirlerin ulus altı ölçeklerde siyasi sınırlar olarak kullanımı hakkında çok az şey yazılmıştır. Smith ve Popelka'nın analizine göre nehirler, uluslararası sınırların yüzde 23'ünü, dünya devlet ve il sınırlarının yüzde 17'sini ve tüm ilçe düzeyindeki yerel sınırların yüzde 12'sini oluşturmaktadır. Nehirlerin hem doğal hem de jeopolitik alanlardaki güçlerini anlamak dünyayı anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Önceki çalışmalar, ulusları ayıran sınıraşan nehirleri vurgularken, Smith

ve Popelka'nın çalışması, çok sayıda yerel paydaşın su kaynakları yönetiminde yargı yetkisini paylaştığı, alt ulusal ölçeklerde nehir sınırlarının çokluğunu vurgulamaktadır. Rutherford ve diğerleri (2014) fiziksel özelliklerin genel olarak iç sınırlar olarak kullanılmasının insanlar arasındaki çatışmayı sınırladığını öne sürerken Moore,(2012) siyasi sınırlar olarak nehirlerin, yukarı/aşağı havza ilişkilerine kıyasla ilgili devletlerden daha fazla iş birliğine yol açtığını öne sürmektedir.

Smith ve Popelka'nın çalışmasından elde edilen veriler ile Donaldson (2009) arasında benzerlikler olduğu kadar farklılıklarda bulunmaktadır. Güney Amerika sınırlarını oluşturan nehirlerin oranı iki çalışmada da %43 olarak bulunmuştur. Buna karşın Smith ve Popelka'nın çalışmasında nehirlerin oluşturduğu sınırların oranı Asya'da %16, Kuzey Amerika'da %28, Afrika'da %26 ve Avrupa'da %21 olarak belirlenmişken, Donaldson (2009)'da bu oranları Asya'da %18, Kuzey Amerika'da %32, Afrika'da %30 ve Avrupa'da %23 olarak belirlemiştir. Bu farklılık küresel nehir sınırı veri tabanlarının oluşturulması sırasında, yeni ve daha yüksek çözünürlüklü ve daha iyi jeo-uzamsal veri kümelerinin kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Binlerce yıldır nehirler dünyanın siyasi sınırlarını belirlemiş ve bu süreçte insanlığın medeniyet kurmasının temellerini şekillendirmiştir. Nehirler ülkeler arasında sınırlar oluşturmuş, çevrelerinde şehirler kurulmasına ortam hazırlamışlardır. Günümüzde yaşanan iklim değişikliği nedeniyle nehirler, stratejik öneme sahip coğrafi unsurdur. İnsanoğlunun geçmişten bugüne yaşamının temel dayanaklarından birisi sudur. Suların oluşturduğu nehirler coğrafi bir görünümünden öte özellikler taşımaktadır. Nehirler sadece dünyanın yüzeyini şekillendirmekle kalmamış aynı zamanda insanlık tarihinde önemli roller oynamıştır. Nehirler, kişisel yaşamlardan ülkelerin jeopolitiğine kadar birçok alanda etkili olan coğrafi bir varlıktır. Kara parçasını birçok parçaya bölen nehirler insanları birleştiren bir özelliğe sahiptir. Dünya üzerinde kurulmuş olan Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Çin ve Hint medeniyeti gibi birçok medeniyet nehir kıyılarında hayat bulmuştur. Mısır ve Mezopotamya gibi kurak coğrafyalara bu nehirler adeta nefes olmuştur. Mezopotamya Fırat ve Dicle nehirleri, Mısır'da Nil, Güney Asya'da İndus, Ganj ve Brahmaputra, Çin'de Sarı Nehir ile Yangtze (Gökırmak) medeniyet oluşturan nehirlerdir. Nehirlerin insanları bir araya getirerek medeniyetler oluşturmasının yanında aynı zamanda sınırlar oluşturarak insanları ayırdıkları geçmişten bugüne yadsınamaz bir gerçektir. Nehirler sadece ülkeleri değil aynı zamanda eyaletleri, illeri, ilçeleri, kasabalar ve köyleri de ayırmaktadır.

Savaş dönemlerinde stratejik önemi ile savaşların sebebi olurken barış zamanlarında zenginliğin ve bereketin kaynağı olmuşlardır. Nehirler kimi zaman sel olup insanlara felaket getirmiş kimi zaman kurumuş topraklara can suyunu taşımıştır. Nehirler vadileri oluşturmuş buna karşın insanlar köprüler yaparak vadileri aşmıştır. Nehirler geçmişten bugüne insan ihtiyaçlarına uygun bir şekilde kullanılmıştır. Kimi zaman su ihtiyacını karşılamak için önüne bentler ve barajlar yapılmış kimi zaman çöpü uzaklaştırmak için kirletilmiştir. Alaska'da balıklara ortam olan nehirler Ganj nehrinin kirliliğinde ise balıklara mezar olmuştur.

Günümüzde ülkeler arasında sınır oluşturan nehirler nedeniyle sorun yaşayan birçok ülke bulunmaktadır. Kimi zaman gerilim ve çatışmaya kaynaklık eden nehirler küresel ısınmanın etkili olduğu günümüzde barış oluşturan sular nazarıyla değerlendirilmelidir. Ülkelerin bulunduğu havzanın coğrafi, hidrolojik ve iklim koşulları, ülkelerin

temiz suya olan ihtiyaçları, havza üzerinde yer alan ülkelerin havzadaki nehlere sağladıkları su katkısı, suyu kullanımı ve barajlar aracılığı ile depolaması gibi nedenler tartışılan konulardır. Nehirlere sınırı olan ülkelerin iş birliğinden uzak olmaları suyun kullanımından güvenlik sorunlarına kadar birçok soruna neden olan geniş bir yelpazeye sahiptir.

Su insanlığın ortak malıdır düşüncesiyle hareket eden uluslararası kurum ve kuruluşlar kimin ülkelerin nehirler üzerindeki egemenliklerine müdahale etmektedirler. Bu durum muhatap ülkeler ile nehre komşu olan diğer ülkeler ile gerilim ve çatışma ortamını oluşturmaktadır. Sınır oluşturan nehirler kıyı ülkelerinin bulunduğu konuma, sahip oldukları ekonomik, askeri ve siyasi güce, suya olan talepleri ve suyun sağladığı jeopolitik katkılara göre önemleri değişiklik göstermektedir.

Nehirlerin siyasi olarak sınırları oluşturması stratejik açıdan önemlerini artırmıştır. Tarih boyunca su kaynakları için yapılmış çok sayıda savaş bulunmaktadır. Bu savaş riskinin dünya nüfusunun artması ile paralel ilerlediği söylenebilir. Suyun insanlar için temel ihtiyaç olması ülkelerin savaş riskini almalarına yol açmaktadır.

Akarsular genellikle kıyıdaş ülkeler arasında uluslararası bir sınır olarak tanımlanmıştır. Nehirlerin sınır olarak belirlenmesinde coğrafi görünümü etkili olmuştur. Nehirlerin oluşturduğu sınırlar bölgesel anlamda iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmede elverişli ortamlar sağlamasına karşın kimi zaman çatışma ve gerilimin sebebi olmuştur. Ülkelerin sınırlarının nehirler dikkate alınarak belirlenmesi göreceli bir kesinlik sağlamaktadır. Uluslararası sınırların belirlenmesi çoğu zaman zorlu müzakerelere sahne olmuştur. Sınırların belirlenmesinden önce yaşanan gerilim, çatışma ve savaşlar bu süreçlerin zorlu geçmesinde etkili olmuştur. Bu süreçlerden sonra belirlenen komisyonlar arasında yapılan barışçıl müzakereler sonra sınırlar belirlenmiştir

ÖNERİLER

Nehirler genellikle hassas idari ölçeklerde paylaşıldığından, ulusal ve uluslararası iş birliği tüm havza ve nehir yönetimi için kritik öneme sahiptir. Çalışma içerisinde verilen tablo ve haritalar incelendiğinde dünya üzerinde nehirlerin oluşturduğu sınırların birçok paydaşı bulunmaktadır. Bu paydaşların nehirler üzerindeki politikaları ve alınan kararların coğrafi, siyasi, beşerî, ekonomik ve askeri etkenler dikkate alınarak uluslararası mevzuat doğrultusunda adil bir şekilde olması önem arz etmektedir.

Yıllık ve mevsimsel su değişkenliği, uluslararası nehirlerin akışı üzerinde etkili olmaktadır. Küresel iklim değişikliği neticesinde meydana gelen su miktarındaki değişim ile çeşitli sorunların ortaya çıkarması muhtemeldir. Bu tür fiziksel etkilerin, özellikle devletlerin nehir sınırlarında sosyo-politik sonuçları olabilir. Dünyada yaşanan iklim değişikliği, var olan ekonomik, sosyal ve politik sorunların artmasına ve mevcut tehditlerin daha da ağırlaşmasına yol açabilir. İklimden kaynaklanan sel ve kuraklık gibi olaylar insanlık için büyük bir tehdit olmasının yanında aynı zamanda zorunlu bir iş birliği neticesinde bir barışın da nedeni de olabilir. Dünya üzerinde doğal kaynakların paylaşımı önemli sorundur. Bu kaynaklar içerisinde yer alan tatlı su kaynaklarının paylaşımı günümüzün ve geleceğin önemli meselelerinden birisi olarak görülmektedir. Bu durum

küresel bir endişeye yol açmaktadır. Yeryüzündeki nehir ve göl havzalarının uluslararası boyutu su paylaşımı konusunda ülkeleri karşı karşıya getirmektedir.

Temiz ve yeterli su miktarının sağlanamaması insan, gıda ve ulusal güvenliği tehdit eden önemli bir durumdur. Bu aynı zamanda bölgesel ve küresel istikrar üzerinde önemli tehditler oluşturmaktadır. Küresel iklim değişikliğinin etkisiyle insanların su ihtiyaçlarını karşılayamaması ülke içinde ve ülkeler arasında gerginliğe ve siyasi istikrarsızlığa yol açabilecek bir potansiyele sahiptir. Ülke sınırlarını oluşturan bu su kaynaklarının değerlendirilmesi ve paylaşımı kaynak üzerinde söz sahibi olan ülkelerin karşılıklı ilişkilerini etkilemektedir. Çeşitli araştırmalar, demokratik kıyıdaş devletlerden akan bir nehrin anlaşma oluşturma potansiyelini artırdığını buna karşın düşman devletler tarafından paylaşılan bir havzanın ise çatışma potansiyelini artırdığını göstermektedir. Bu ülkelerin kaynak paylaşımı üzerinde çatışma ve savaş yerine iş birliği içerisinde olması küresel barışın sağlanmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Sınır oluşturan nehirlerin ortak ve etkin bir şekilde yönetimi ile devletler enerji, gıda ve insani güvenlik alanlarında önemli kazanımlar elde edebilirler.

Etik Metni

“Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazar(lar)a aittir. “

Yazar(lar)ın Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmada yazarın katkı oranı %100'dür.

KAYNAKÇA

- Abad, J. D. (2021). *Rivers as political boundaries: Peru and its dynamic borders*. 3 Ekim 2021 tarihinde <https://ui.adsabs.harvard.edu/abs/2014AGUFMEP51D3553A/abstract> adresinden erişilmiştir.
- Amusing Planet. (2021, 12 05). *Triple frontier: The tri-border between Argentina, Brazil and Paraguay* 5 Aralık 2021 tarihinde <https://www.amusingplanet.com/2012/03/triple-frontier-tri-border-between.html> adresinden erişilmiştir.
- Baxter, R. (1964). *The law of international waterways*. Harvard University Press.
- Berg, E. (2000). Border crossing' in manifest perceptions and actual needs. H. v. M. van der Velde (Eds.), *Borders, regions, and people* (s. 151-165). Pion.
- Bierce, A. (1999). *The devil's dictionary*. Oxford University Press.
- Biger, G. (2008). Britain role as a boundary maker in the middle East, in Levey, Z and Padeh, E. (Eds.), *Britain and the middle East* (s. 21-32), Sussex Academic Press.
- Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. Sage.
- Boggs, S. (1940). *International boundaries*. Columbia University Press.
- Bouchez, L. (1963). The fixing of boundaries in international boundary rivers. *International and Comparative Law Quarterly*, 12 (3), 789–817.
- Brigham, A. (1919). Principles in the determination of boundaries. *Geographical Review, Taylor & Francis*, 7(4), 201-219.

- Britannica*. (2021). *Britannica*. 07 Aralık 2021 tarihinde <https://www.britannica.com/> adresinden erişilmiştir.
- Brochmann, M. (2012). Signing river treaties—does it improve river cooperation? *Empirical and Theoretical Research in International Relations*, 38 (2), 141-163. <https://doi.org/10.1080/03050629.2012.657575>
- Brunet, J. (2015). *Border disputes: a global encyclopedia: A global encyclopedia*. ABC-CLIO.
- Buhaug, H., Gleditsch, N., & Theisen, O. (2008). *Implications of climate change for armed conflict*. World Bank. 30 Kasım 2021 tarihinde https://www.hbuhaug.com/wp-content/uploads/2014/02/SDCCWorkingPaper_Conflict.pdf adresinden erişilmiştir.
- Caflich, L. (1998). Regulation of the uses of international watercourses. S. Salman , & L. Chazournes(Eds.), *International watercourses enhancing cooperation and managing conflict*. World Bank Technical Paper No. 414. 16 Kasım 2021 tarihinde <https://unece.org/DAM/env/water/publications/documents/wbtp414-1998.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Census. (2021). *Treaty and protocol signed at Versailles June 28, 1919; protocol signed*. 28 Kasım 2021 tarihinde https://www.census.gov/history/pdf/treaty_of_versailles-112018.pdf adresinden erişilmiştir.
- CIA. (2021). *The-world-factbook* 07 Aralık 2021 tarihinde <https://www.cia.gov/the-world-factbook/> adresinden erişilmiştir.
- CNA. (2021). National security and the threat of climate change: 27 Kasım 2021 tarihinde https://www.cna.org/cna_files/pdf/national%20security%20and%20the%20threat%20of%20climate%20change.pdf adresinden erişilmiştir.
- Cukwurah, A. (1967). *The settlement of boundary disputes in international law*, Manchester University Press.
- Curzon , K. (1907). *Frontiers*. The Clarendon Press.
- Curzon, L. (1907). *Romanes lecture on the subject of frontiers*. University of Oxford.
- Çamyamaç, A. (2017). Uluslararası hukukta köprüler: sınırlar ve diğer hususlar. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 233–310.
- Çınar, M. (2021). Fergana sorunu - Kırgızistan ve Tacikistan çatışması. H. Özüdoğru, T. Çetin, & F. Aydın (Eds.), *Pandemi sürecinde ekonomi ve sosyal bilimlerde yeni eğilimler* (s. 163-189). Gazi Yayınevi.
- Dainville, S. (1940). *La geographie des humanistes. Atlas Quoted*.
- Darwish, A. (2021). *BBC.analysis: middle east water wars*: 02 Mayıs 2021 tarihinde http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2949768.stm adresinden erişilmiştir.
- Debarbieux, B. (2008). Mountains: between pure reason and embodied experience. Philippe Buache and Alexander von Humboldt. *High places: Cultural geographies of mountains and ice*, (s.87-104). *Taurus Libris*. 3 Aralık 2021 tarihinde <https://www.unige.ch/sciences-societe/geo/files/1914/4464/7644/Buache-Humboldt.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Dictionary*. (2021). Thalweg, 28 Kasım 2021 tarihinde <https://www.dictionary.com/browse/thalweg?s=t> adresinden erişilmiştir.
- Doğanay, H. (2017). *Coğrafya bilim alanları sözlüğü*. Pegem Akademi.
- Donaldson, J. (2009). Where rivers and boundaries meet: building the international river boundaries database. *Water Policy*, 629–644.

- DTE. (2021). *Down to earth*, 1 Ekim 2021 tarihinde <https://www.downtoearth.org.in/news/water/new-database-shows-how-large-rivers-form-the-basis-of-global-borders-73436> adresinden erişilmiştir.
- Ekmekçioğlu, A. (2021). *Afganlı düzensiz göçü bakımından sınır güvenlik yönetimini incelenmesi (Van örneği)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- EUI. (1999). *European University Institute. (1999). Border regimes and border protection in the enlarged European union. Report of the fourth meeting of the reflection group on the 'Long term implications of EU enlargement: The nature of the new border' RSC No. 99/6.* European University Institute.
- Green, E. (2012). On the size and shape of African states. *International Studies Quarterly* 56, 229–244. <https://doi:10.1111/j.1468-2478.2012.00723.x>
- Giddens, A. (2008). *Ulus-devlet ve şiddet*. Kalkedon.
- Guo, R. (2015). *Cross-border management: Theory, method and application*. Springer.
- Henley, J. (2021). *The Guardian* 1 Ekim 2021 tarihinde <https://www.theguardian.com/science/2018/feb/02/astronaut-thomas-pesquet-earth-is-just-a-big-ship-with-a-very-big-crew-> adresinden erişilmiştir.
- Herder, J. (2021). *Materials for the philosophy of the history of mankind (1784)*. 20 Ekim 2021 tarihinde <https://sourcebooks.fordham.edu/mod/1784herder-mankind.asp> adresinden erişilmiştir.
- Hyde, C. (1912). Notes on rivers as boundaries. *American Journal of International Law*, 901-909. <https://doi.org/10.2307/2186889>
- Intef. (2021). *Mississippi*, 5 Aralık 2021 tarihinde <http://roble.pntic.mec.es/rmac0040/mississippi.html> adresinden erişilmiştir.
- Jones, S. (1945). *Boundary-making: A handbook for statesmen. treaty editors and boundary cotnmissioners* . Carnegie Endowment for Intemalional Peace. 51 (3), 488–489, <https://doi.org/10.1086/ahr/51.3.488>
- Kanska , K., & Manko, R. (2003). Shifts in international boundary rivers. *Polish yearbook of international law*, 26 (2003), 134-155.
- Karine, B., Heyman, J., & Schendel, W. (2014). "Sınırı tartışmak: Yuvarlak masa söyleşi". *Toplum ve Bilim*, 11-32.
- Kolosov, V. (2015). Theoretical approaches in the study of borders. S. Sevastianov, P. Jussi, P. Laine, & A. Kireev (Eds.), *Introduction to Border Studies*, 10 (4), 606-632. <https://doi.org/10.1080/14650040500318415>
- Kristof, D. (1959). The nature of frontiers and boundaries. *Annals of the Association of American Geographers*, 19 (3), 269-282. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1959.tb01613.x>
- Mannes, M. (2021). *Marya mannes quotes*, 30 Eylül 2021 tarihinde <https://quotefancy.com/marya-mannes-quotes> adresinden erişilmiştir.
- Marquand, R. (1999). "Glaciers in the Himalayas melting at rapid rate," *Christian science monitor*, november 5, 1999, as reported in Lester R. Brown's *eco-economy: Building an economy for the earth*. W.W. Norton & Co.
- McCaffrey, S. (1998). The UN convention on the law of the non-navigational uses of international watercourses: prospects and pitfalls. S. Salman , & L. Chazournes içinde, *international watercourses enhancing cooperation and managing conflict, world* (s.17-27). 5 Aralık 2021 tarihinde

- https://unece.org/fileadmin/DAM/env/water/cwc/legal/UNConvention_McCaffrey.pdf. adresinden erişilmiştir.
- NASA. (2021). NASA, 7 Aralık 2021 tarihinde <https://earthobservatory.nasa.gov/images/147238/when-rivers-are-borders> adresinden erişilmiştir.
- National Geographic*. (2021). *Border*, 17 Eylül 2021 tarihinde <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/border/> adresinden erişilmiştir.
- Newman, D. (2006). Borders and bordering: towards an interdisciplinary dialogue. *European Journal of Social Theory*, 9 (2), 171-186. <https://doi.org/10.1177/1368431006063331>
- Newman, D., & Paasi, A. (1998). Fences and neighbours in the postmodern world: boundary narratives in political geography. *Progress in Human Geography*, 22 (2), 186-207. <https://doi.org/10.1191/030913298666039113>
- Ohmae, K. (1994). *The borderless world. Power and strategy in the global marketplace*. HarperCollins.
- Osburn , R. (1999). Problems and solutions regarding indigenous peoples split by international borders. *American Indian Law Review*, 24 (2), 471–485. <https://doi.org/10.2307/20070641>
- Oxford. (2021). *Border*, 28 Eylül 2021 tarihinde https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/border_1?q=border adresinden erişilmiştir.
- Paasi, A. (1999). "The Political Geography of Boundaries at the End of the Millenium: Challenges of the De-territorializing World",. H. Eskelinen, I. Liikanen, & J. Oksa (Eds.), *Curtains of iron and gold. Reconstructing borders and scales of and gold. Reconstructing borders and scales of interaction* (s. 9-24). Routledge.
- Pakalın, M. (2021). Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü 18 Eylül 2021 tarihinde <http://bizdosyalar.nevsehir.edu.tr/e954375db2336d379609b5edd0270a58/mehmet-zeki-pakalin-%E2%80%93osmanli-tarih-deyimleri-ve-terimleri-sozlugu-%E2%80%93i.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Popelka, S., & Smith, S. (2020). Rivers as political borders: A new subnational geospatial dataset, *Water Policy*, 22(3), 293-312. <https://doi.org/10.2166/wp.2020.041>
- Pounds, N. (1954). France and "les limites naturelles" from the seventeenth to the twentieth centuries. *Annals of the Association of American Geographers*, 44 (1), 51-62. <https://doi.org/10.2307/2561115>
- Purcell, N. (2012). Rivers and the geography of power. *Pallas*, 90 (2013), 373–387. <https://doi.org/10.4000/pallas.1093>
- Rankin, K., & Schofield, R. (2004). *The troubled historiography of classical boundary terminology*. 18 Kasım 2021 tarihinde <https://www.qub.ac.uk/researchcentres/CentreforInternationalBordersResearch/Publications/WorkingPapers/MappingFrontiersworkingpapers/Filetoupload,175431,en.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Ratzel, F. (1897). *Politische Geographie*. Economica.
- Sahlins, P. (1990). Natural frontiers revisited: France's boundaries since the seventeenth century. *The American Historical Review*, 95 (5), 1423–1451. <https://doi.org/10.2307/2162692>
- Schlesinger, P. (1991). *Media, state and nation: political violence and collective identities*. Sage.

- Smedley , D., & Rowntree, K. (2012). Rivers as borders, uniting or dividing? The effect of topography and implications for catchment management. *Water Science & Technology*, 66(3), 510-516. <https://doi.org/10.2166/wst.2012.186>
- Stefano, L., & ...vd. (2011). Climate change and the institutional resilience of international river basins. *Journal of Peace Research*, 49 (1), 193-209. <https://doi.org/10.1177/0022343311427416>
- Tadjbakhsh , S., İskandarov, K., & Mohammadi, A. (2015). *Strangers across the Amu River: Community perceptions along the Tajik–Afghan border*. Stockholm International Peace Research Institute.
- TDK. (2021, 09 17). Türk Dil Kurumu, 17 Eylül 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- The Federalist*. (2021, 10 01). "<https://thefederalist.com/2018/06/15/meghan-mccain-nation-cannot-control-borders-not-nation/>" \o "Meghan McCain: A Nation That Cannot Control Its Borders Is Not A Nation" Meghan Mc Cain: a nation that cannot control its borders is not a nation , 1 Ekim 2021 tarihinde <https://thefederalist.com/2018/06/15/meghan-mccain-nation-cannot-control-borders-not-nation/> adresinden erişilmiştir.
- Thomas, K. (2015). The river-border complex: A border-integrated approach to transboundary river governance illustrated by the Ganges River and Indo-Bangladeshi border. *Water International*, 42 (1), 34-53. <https://doi.org/10.1080/02508060.2016.1247236>
- Thomas, K. (2017). The river-border complex: a border-integrated approach to transboundary river governance illustrated by the Ganges River and Indo-Bangladeshi border. *Water International*, 34-53.
- TWAP. (2016). *Transboundary waters systems – status and trends crosscutting analysis*. UNEP.
- UN Water. (2008). *Transboundary waters: Sharing benefits, sharing responsibilities*. UN.
- UN Water. (2021). Transboundary waters, 3 Ekim 2021 tarihinde <https://www.unwater.org/water-facts/transboundary-waters/> adresinden erişilmiştir.
- UNDESA. (2021). United nations department of economic and social affairs: 30 Kasım 2021 tarihinde https://www.un.org/waterforlifedecade/transboundary_waters.shtml adresinden erişilmiştir.
- Vila, P. (2003). *Gender and the overlapping of region, nation and ethnicity on the US-Mexico border*. Minnesota Press.
- Waternunc*. (2021). *Projected water scarcity in 2025*, 27 Kasım 2021 tarihinde <http://www.waternunc.com/gb/pws2025.htm> adresinden erişilmiştir.
- Williams, T. (2016). *The hour of land: A personal topography of America's national parks*. Sarah Crichton Books.